

Fred over jorden

Min siste jul som menighetsprest, før jeg gikk tilbake til akademisk stilling, var for drøyt ti år siden. Den var som menighetsprestjuler flest: Jeg hadde hatt en usigelig lang rekke skolegudstjenester, adventsarrangementer og juleavslutninger gjennom ukene før jul, og som vanlig hopa det seg opp med begravelser i adventstida. Da julaften kom, hadde jeg foran meg fire julegudstjenester på det lokale sykehjemmet, og deretter to julaftensgudstjenester i soknekirken. På julemorgen gjorde jeg meg ekstra flid for å se fin ut, og jeg bestemte meg for å bruke kontaktlinser, noe jeg ikke gjorde til hverdags. Da første julegudstjeneste på sykehjemmet var i gang, kjente jeg at øynene svei. Jeg hadde ikke tenkt på at øynene blir tørre når en er sliten, og at linsebruk i enden av et sånt maratonløp som førjulstida er for mange prester, ikke var noen spesielt god kombinasjon. Det ble verre og verre utover dagen, og da første gudstjeneste i soknekirken nærma seg, var øynene min blodrøde og kjentes som sandpapir. Jeg hadde heldigvis briller i veska og fikk fiska linsene ut. Jeg gjennomførte gudstjenestene på verdig vis og kom meg hjem mens kirkeklokkene kimte høytiden inn. Det ble ingen spesielt artig julaften for meg personlig. Jeg lå på sofaen med en kald klut over øynene mesteparten av kvelden og prøve å samle meg til gudstjenesten første juledag, mens jeg innimellom gnagde på en ribbebit og spiste riskrem. Det mest minneverdige ved denne hendelsen er at det ble siste gang i livet jeg brukte kontaktlinser. Det som også er minneverdig, er at jeg hver eneste julaften fylles med ekstra stor kjærlighet til alle prestekolleger

som nå har mest lyst til å ta på seg joggebukse og segne om på sofaen etter endt maraton, og som egentlig ikke orker en hyggelig julaften med familie eller venner, men helst vil vegetere og komme til hektene igjen.

Når dere leser dette, står vi foran en ny jul der barnet i Betlehem vekker mange assosiasjoner. Betlehem ligger på Vestbredden, og krigen i Israel og Palestina preger mange av oss. Kanskje det gjør at juleforkynnelsen blir ekstra krevende for prester i år. Det gjør det vanskelig å gå inn i juleevangeliet uten å kommentere nåtidssituasjonen akkurat der det ifølge evangeliene skjedde, det vi er samla om på julaften. Samtidig gjør det at engelsangen kanskje vil lyde sterkere enn før: Fred over jorden! Det er absurd. Men evangeliet er jo absurd. At Gud blir menneske, at det lyses fred over jorda, og at livet seirer over døden, alt dette er absurditeter som prester lever med hele tida, og som vi stadig må finne et nytt språk for.

Den kristne kirke har alltid grepet til sang når evangeliet skal lyde på sitt aller mest fulltonende. I magasindelen har vi derfor valgt å trykke eller gjentrykke nye salmer som gjør bruk av nye ord for det uutsigelige. Vi har med en særs interessant artikkel om kvensk salmesang, noe som er utilgjengelig for mange, men forhåpentligvis kan bli mer tilgjengelig gjennom denne artikkelen. Vi trykker også utvalgte bønner og refleksjoner som kan brukes i julegudstjenestene, i håp om at dette kan være til hjelp og inspirasjon for prester som i lesende stund er ved starten, midten eller slutten av oppløpet. Husk å ta ut linsene, fjerne sminka og få på joggebukse, og husk å kose deg som best du kan når det blir tid. Husk også englenes lovsang og løftet om fred over jorden, for det er ikke utslitt i en sofa alle ting skal ende, men i gudsrikets fullendelse.

Merete Thomassen
redaktør

Magasin

Kvenske salmer, starten på en hymnologi

Pust som er vind og vann (pust på brilleglassene din så ser du), og puls som er hjerte og blod, er helt grunnleggende i det å være menneske. Pust og puls er også grunnelementer i musikkfilosofien og det som danner basis for våre estetiske idealer. Bindeleddet mellom livets grunnsteiner og musikk, er ånd. Åndsverk. Et verk av ånd, som er pust og vind og vann og hjerte og blod. Vi kan ikke forstå Paulus sin teologi i korinterbrevene uten å vite at han forutsetter at Ånd er pust, vind og vann. Og mens blodet, som er Kristus, går i et trygt og lukket kretsløp, er pusten som er Ånden, fri. Om pusten ikke er fri er ånden begrenset.

Kirken har gjennom kongelig resolusjon, kontrollert menighetens pust og ånd. Du skal puste nå, men ikke nå. Du skal ha puls fra Genève, Tyskland og Storbritannia, men ikke fra Finland, Kvenland, Sameland og Russland. Og når man for hundre år siden ble enige om at folketoner fra eget land likevel kunne være verdifullt i nasjonsbyggingen, var ikke nordnorge representert. I salmeboka fra 1985 var det én tone fra nordnorge, «Kristus kom med vann og blod», og den var notert feil. Dette var gjeldende salmebok fram til 2013. De som jobbet med dette ønsket ikke å vite om de uendelige skattene av musikk og salmer i nord. De var jo ikke blitt til langs en nord-sør akse, men langs aksene som går øst-vest. Slik vi reiser, slik vi lever, slik sola går, den veien vi legger gudshusene våre, der vismennene går, og der Kristus skal komme igjen.

Dette kan være vanskelig å ta til seg om man er utdannet i en tid der København og Oslo lagde premissene for makt, estetikk og filosofi.

Kvenfolkets salmer og tradisjon

Kvenfolkets åndelige tradisjon er sterk og er gjennom fornorskningstida i stor grad blitt båret av de læstadianske forsamlingene. Alle kulturer har behov for grunnleggende litteratur og kulturelle, historiske og språklige hjelpemidler. Salmene som er blitt til blant kvenene bærer egne karakteristika som skiller seg vesentlig fra de finske, norske og nordsamiske.

Tradisjonssalmene er kvenenes åndelige og musikalske arv. Etter at fornorskingsprosessene satte inn, ble salmene oversatt til både norsk og samisk, og har på den måten overlevd både i private hjem, og i de læstadianske forsamlingene. Det knytter seg en spennende folketonearv til materialet, med en særegen sangstil som enda er levende.

Mange av de opprinnelige kvenske salmene finnes ikke lenger på kvensk. Det som finnes i dag er norske oversettelser, for det meste i sangbøker i ulike læstadianske retninger, der det i et notat under står «Fra kvensk» eller «Etter kvensk». Hvordan salmene opprinnelig var har vi få opplysninger om. Det er viktig å ivareta de originale norske overleveringene. Sammen med eldre finske tekster er de det eneste materialet som kan gi en pekepinn på hva som har vært åndelig tanke og poesi på kvensk. De norske overleveringene viser at salmediktningen på kvensk bruker enklere ord enn det riksfinske, og uttrykkene er jordnære og livsnære. I den finske salmediktningen er bildene større og ordene store.

Den læstadianske salmesangen har vært med meg siden barndommen. Den er på mange måter mitt estetiske ideal. Gjennom denne sangen stråler lyset ned til meg. Ordene om lengsel og nåde, synd og forsoning, gir liv og pust. Jeg har brukt mye av studietid og arbeidsliv som kirkemusiker til å beskrive og utøve, for dermed å tilføre verdi til, denne salmesangen. Den læstadianske salmesangen er et hovedelement i både den samiske og den kvenske kirkemusikken. Denne kirkemusikken, disse salmene, er sentrum i min fagkrets.

Det nordnorske og det kvenske

Da det kvenske salmeheftet ble levert fra fagkomiteen til utgiver var noe av kritikken som kom fram at salmene representerte et mørkt og negativt menneskesyn. Dette overrasket særlig de i komiteen som har hatt salmene som en del av sitt liv og jeg måtte bruke tid på å forstå hvordan språket i salmene resonnerer hos de som ikke er fra kulturen der de har blitt til. Så har jeg gjort en enkel sammenligning med noe av den mest folkekjære nordnorske diktningen, fra andre som har opplevd mørketid og vinter, og satt ord på det.

Nordnorsk diktning:

- Nordaførr – vårwise: «Og du lengte mot lyset fra mørket om morran og fra frosten som frys fast i såran. Du e ensom og hjelpelaus nordaførr da, det e langt inn te hjerta med klær på.» Ingen kritiserer Halvdan Sivertsens folkekjære sang for å ha et mørkt og negativt menneskesyn (Halvdan Sivertsen: *Nordaførr vårwise* fra albumet «Nordaførr», 1979).
- Kom sommarvijnn: «Det sættes med valne heinner en båt mot dein mørke kveill. Det lyes bak nattstengte døre. Og vijntern går og går.» Ingen kritiserer Arvid Hanssens vakre salme - ja jeg kaller det en salme - for å ha et mørkt og negativt menneskesyn (Tove Karoline Knutsen og Arvid Hanssen: *Kom sommarvijnn* fra albumet «Blå kveill», 1982).
- Havsalme: «Du som ser mi veike tru, veit kor tidt eg tvile, gje meg svaret på om du e den hjelpar som kan snu angst og ank til kvile.» Ingen kritiserer Helge Stangnes nydelige havsalme fra 2005 for å ha et mørkt og negativt menneskesyn (NoS452: «Du som styre straum og vind», 2013).

Man kan tenke på hovedtrekk i denne nordnorske diktningen som:

1. Livet er ikke så lett.
2. Det finnes håp i et fellesskap der framme, i en vår og en sommervind og en som kan hjelpe.
3. Jeg lengter mot dette håpet.
4. Hold ut.

Kvensk diktning:

- De kvenske salmene er egentlig akkurat det samme. De er blitt til blant folk som har et nært forhold til sin tro, sin katekisme og sin Frelser. Bildene er hentet fra de sentrale temaene i den læstadianske forkynnelsen. For de som ikke er vant med disse bildene vil det virke fremmed. På samme måte vil disse setningene virke fremmed for de som ikke kjenner fjordfiskerlivet: «Hold di hand om skaut og skaft», «Det settes med valne heinder en båt mot den mørke kveill», «Det blir blått rundt begge åran førr en kaillkrok i en fjord», «Skarven ror ilag med mæ», «Samt og tanteien som løper leien».
- Når kirken setter ord på menneskelivet, settes den inn i en kristen kontekst. Mennesket/ menigheten har det fortsatt ikke lett. Men vi har en frelser som vi håper på. Og håpet strekker seg framover på samme måte som bønna om sommarvijnn og sol og sommer. Ja, hva er vel et bedre bilde på himmelen enn når det livnar i lundar og den gyldne sol frembryter gjennom den kullsorte sky, etter en lang og mørk vinter. Vi kjenner det godt alle sammen som har opplevd både verdslig og åndelig mørketid. Men de kvenske salmene sier Himmelen. De sier Frelseren. De sier trengsel og smerte. De sier Golgata. De sier blodet. De sier at vi skal juble sammen med englene. De bruker språket fra Læstadius og de læstadianske forsamlingene, som ble til blant oss, og som bar oss når kirka ikke ville. Som gav ord som kirka ikke kunne. Som tok på alvor alt som var alvor og gav oss plass til å puste fritt.

Der referanse ikke er i teksten er sitatene hentet fra (i rekkefølge): Arvid Hanssen: «Blå kveill», Arvid Hanssen: «Kom sommarvijnn», Arvid Hanssen: «Blå kveill», Arvid Hanssen: «Blå kveill» og Petter Dass: «Herre Gud ditt dyre navn og ære».

Liturgisk praksis i pandemiens tid: «Den guddommelige julaftensliturgi»

Jeg sitter her på kontoret mitt i Ila kirke medio november 2023 og har blitt bedt om å formulere noen ord om koronajulaften i Sagene kirke 2020/2021. Det er egentlig ikke enkelt, da årene med stadige nedstengninger og sosial unntakstilstand fortøner seg svært fjern i min hukommelse. Kanskje er det noe så menneskelig som en fortrenningsmekanisme som gjør minnene dunkle. Det var en krevende tid. Samtidig så ble det avfødt en liturgi i Sagene kirke som vi har valgt å fortsette med etter pandemien, gjennomført uten restriksjoner i 2022, og den skal gjennomføres også kommende julaften.

Julaften 2020 var det tillatt for gudstjenester og religiøse samlinger hvor maks 20 personer kunne være samlet. Jeg har ikke oversikt over hvordan andre menigheter løste denne utfordringen, men jeg tror mange valgte å møtes utendørs eller satset på korte gudstjenester på løpende bånd. I Sagene kirke valgte vi et helt annet uttrykk.

Liturgien fikk det litt pretensiøse navnet «Den guddommelige julaftensliturgi». Kantor Stein Erika Skøyeneie skrev da han utformet liturgien i desember 2020:

«For å lage en julaftensfeiring i kirken som kan bære oss og alle gjennom dagen i dag, har vi laget en liturgi som ingen på Sagene tidligere har verken sett eller hørt maken til. Vi har lånt tittelen fra Den guddommelige liturgi.

Den guddommelige liturgi er Den ortodokse kirkes ord for messe, og står i den bysantiske tradisjon. I liturgien tilbes det uforståelige mysterium Gud (Treenigheten) og foreningen av den guddommelig og menneskelig natur i Jesus Kristus (inkarnasjonen).

De som kommer inn i kirken, og stopper opp et øyeblikk eller to, skal få oppleve den guddommelige liturgi; de kjente fortellingene om Jesu ætt og fødsel, julesalmenes tekster og toner, julemusikken, legendene som tiden har skapt, og ikke minst litiene, bønnene for oss menneskebarn og for vår sårede jord.

Vi pynter rommet med ikoner, lys og blomster. Og julekrybben taler sitt eget språk til oss. Ordet ble menneske og tok bolig iblant oss.»

Kantor Stein strukturerte en 3-timers kontinuerlig liturgi timet på sekundet. Da siste tone av Arild Sandvolds «Improvisata over Deilig er jorden» ebbet ut, var klokka 17, og kirkeklokkene startet å ringe høytiden inn.

Jeg sto helt stille i det vakre kirkerommet hvor det brant hundrevis av levende lys og kjente på en utrolig takknemlighet. Nedstengning og sosial isolasjon ble forvandlet til noe dypt sanselig og vakkert. Selv om det kun var tillatt med 20 mennesker inne i kirka om gangen, og det tidvis var lange køer i vinterkulda utenfor, var tanken at estetikken og den liturgiske praksisen skulle skape et glimt av lys i det korte tidsrommet folk var inne i kirkerommet. Kirkerommet var strukturert som en vandring hvor folk fulgte en «merket rute» hvor de ble ledet gjennom rommet. Hver enkelt vandrer fikk oppleve en liten flik av liturgien, mens aktørene opplevde og bar helheten på vegne av det fellesskapet som ikke kunne realiseres.

Staben i Sagene og Iladalen menighet valgte å fortsette denne liturgiske nyvinningen julaften 2022. Personlig gledet jeg meg til at folket kunne oppleve liturgien i sin fulle bredde uten avstand og begrensning. Skjønnheten og sanseligheten opplevdes like

sterkt for meg og nå kunne alle ta bolig i rommet så lenge de ville. Mørket senket seg over Sagene den julaften, og det var ikke kø utenfor for å komme inn, men kø for å tenne lys og kø av barn som nøye gransket de mange julekrybbene. Som kantor Stein ville tenker jeg at denne liturgiske praksis åpner opp for mysteriet og inkarnasjonen på en nyskapende måte, der julaftens gudstjeneste noen ganger har føltes som et vorspiel til familienes triumf og tragedier, tenker jeg at denne liturgien åpner opp for noe større.

Vi fortsetter enda ett år til med denne liturgien, og så tar vi det derfra. Det signaliseres selvfølgelig fra noen i menigheten at de savner en mer tradisjonell julegudstjeneste der den stivpyntede øvre middelklassen på Sagene sitter skulder ved skulder i benkene og sitrer av familielykke. I Oslo har en uansett flere kirker å bevege seg mellom, og i Sagene på julaften i år blir det kontinuerlig liturgi til klokkene ringer høytiden inn. Ta gjerne turen innom.

Gjeternes julenatt

1 Nattens ro ble brutt av spinkel barnegråt.
Himmelen ble opplyst, engler sang om håp.
Var det bare drømmer, eller har det hendt?
Kom en frelser til oss? Er et håp blitt tent?

2 Vold og urett hersket. Slik ble nøden stor.
Mørket bare vokste på vår lille jord.
Da, mens mange gråt, og ingen trøstet dem,
hørte vi en fredssang over Betlehem.

3 Hvem kan tro på håpet i en tid av blod?
Hvem kan tro, i lidelsen, at Gud er god?
Tenk om denne natten kunne gi oss svar.
Tenk om barnet er det siste håp vi har.

4 Fort løp vi til stallen, for vi ville se.
Der fant vi en krybbe, og vi knelte ned.
Ubeskyttet var vår Frelser lagt på strå,
som en bønn om fred for alle jordens små.

5 Kristus, Herre, du har bøyd deg ned til oss,
først i krybben, siden naglet til et kors.
Skjenk vår jord den fred som bare du kan gi.
Tal det livets ord som bare Gud kan si:

6 Se, nå veller rettferd frem som kildevann,
nåden min forvandler alle folk og land,
håpets stjerne lyser, tross all sorg og nød,
livets krefter seirer gjennom kors og død!

Gjeternes julenatt

Tekst og melodi: Sindre Skeie 2023

Em Em/G Am Am/C

Nat - tens ro ble brutt av spin - kel bar - ne - gråt.

3 D D7/F# C/G G

Him - me - len ble opp - lyst. Eng - ler sang om håp.

5 Am/F# H7 Em A

Var det ba - re drøm - mer, el - ler har det hendt?

7 Am Em/G Hsus4 H7 Em

Kom en frel - ser til oss? Er et håp blitt tent?

1 Nattens ro ble brutt av spinkel barnegråt.
Himmelen ble opplyst, engler sang om håp.
Var det bare drømmer, eller har det hendt?
Kom en frelser til oss? Er et håp blitt tent?

2 Vold og urett hersket. Slik ble nøden stor.
Mørket bare vokste på vår lille jord.
Da, mens mange gråt, og ingen trøstet dem,
hørte vi en fredssang over Betlehem.

3 Hvem kan tro på håpet i en tid av blod?
Hvem kan tro, i lidelsen, at Gud er god?
Tenk om denne natten kunne gi oss svar.
Tenk om barnet er det siste håp vi har.

4 Fort løp vi til stallen, for vi ville se.
Der fant vi en krybbe, og vi knelte ned.
Ubeskyttet var vår Frelser lagt på strå,
som en bønn om fred for alle jordens små.

5 Kristus, Herre, du har bøyd deg ned til oss,
først i krybben, siden naglet til et kors.
Skjenk vår jord den fred som bare du kan gi.
Tal det livets ord som bare Gud kan si:

6 Se, nå veller rettferd frem som kildevann,
nåden min forvandler alle folk og land,
håpets stjerne lyser, tross all sorg og nød,
livets krefter seirer gjennom kors og død!

Du lille barn i Betlehem

Hellige barn fra Betlehem,
alt har vi tatt ifra deg.
Ditt hjem. Din mor.
Din far. Dine søsken.
Ditt hus. Dine oliventrær.
Din framtid.
Jeg ser dine sår og støvet som dekker deg.
Skjelvingen din.
Øynene hovne. Såre. De bærer mitt mørke, min vold.
For jeg er en del av den verden som slår deg. Som stjeler. Som
truer. Som dreper.
Så hva kan jeg gi deg? Min anger? Min skam? Mitt bortvendte
blikk?
Du kan ikke forklare
eller be eller svare. Du
skal ikke. Du har ikke ord eller krav. Ikke stemme. Nå har du bare
din død.
Og jeg har bare din hud. Og dine øyne. Din munn. Dine hender og
føtter.
Og det de gjør med meg. Det de vekker.
Jeg forsøker la være å krøke meg inn i meg selv. Forsøker la være
å spy.
Men refleksen ber. Trygler. Tvinger. Tømmer.
Og jeg faller
ned.
Åpner brystet.

Tar av meg
skjorten
samler delene av den døde kroppen din
Svøper alt som var deg
i det hvite,
glatte
stoffet. Bærer deg bort. Forsøker
å finne en grav
mens tårene mine
finner støvet. Kysser
restene av det som var din panne,
Tom for ord. Tom for kraft. Tom for svar.
Er bare en ild av skyld
og en hånd
som alltid vil søke et bankende hjerte,
en pust og en vind. Et land for de levende. En fremtid.
Og et løfte om å ta deg med
dit
du hellige barn av Betlehem. Dit
hvor freden bor. Og gleden. Og alt som hører de minste til.
Dit du en gang var
Den du en gang var
da englene sang
og det fantes en stige mellom det her nede
og det der oppe,
og du var den eneste bønningen og takken vi trengte,
du hellige betlehemsbarn.

Forslag til kirkebønn, julen 23

Bønnen kan brukes hele julen, men jeg har satt 'natt' i parentes fordi jeg synes bønnesen kunne fungert ekstra sterkt i en julenattsgudstjeneste.

Hellige barn fra Betlehem, i dag (natt) ber du oss

- ta vare på livet
- del gavene deres med dem som ingen ting har
- husk meg når dere bryter brødet og dyppe det i vinen

Kyrievers

Hellige barn fra Betlehem, i dag (natt) ber du oss

- åpne ørene så vi kan høre verdens skrik
- åpne øynene så vi kan se dem som lider
- åpne hjertene så det blir rom for smerten

Kyrievers

Hellige barn fra Betlehem, i dag (natt) ber du oss

- glem aldri de døde
- si deres navn
- og la deres minne bli til beskyttelse for nytt liv som skal komme

Kyrievers + amen

Verset kan gjerne gå over i det gamle salmeverset

*Du lille barn i Betlehem
du var en konge stor
Du kom fra him'lens høye slott
ned til vår arme jord*

Det første lys har alltid skint

1 Det første lys har alltid skint
fra evighet det gløder
med glans som siden alle stjerner får
og allting annet føder
Det gjennomstrømmer tomme rom
som aldri har vært tomme
men fylt av Gud
som fyller alt i alle

2 Det andre lys blir tent på jord
som lengsel midt i nøden
i hav som speiler hele himmelen
i tro som trosser døden
Det funkler i to øyne små
som aldri har vært tomme
men fylt av Gud
som fyller alt i alle

3 Det tredje lys er hellig ild
som samler alt det skapte
når kjærligheten føder fellesskap
og feirer med fortapte
Det strømmer ut av bønnens hus
som aldri har vært tomme
men fylt av Gud
som fyller alt i alle

4 Det fjerde lys blir tent til sist
når alle håp er ute
da skal det stråle fra de levende
bak dødens knuste rute
Det stiger opp i livets land
som aldri har vært tomme
men fylt av Gud
som fyller alt i alle

T: Dag Kaspersen 2021

Utgitt med melodi i: Kaspersen/Akerø-Kleven. Jeg vet en sang.
En samling av nye salmer og sanger. Lyche musikkforlag
nr.1278.

En julevelsignelse

Må så barnet i krybben
Guds eget jordiske liv
og vår himmelske gjest
åpne sine hender
nå når smerten ender
og signe oss med sin fred

Og må englenes glede
Guds egen himmelske fryd
og vår jordiske sang
fylle alle lunger
løse alle tunger
og lovprise Gud på jord

Og må alle få se ham
vår egen levende bror
i sitt evige lys
han som er den minste
må han bli den største
og signe vår jul med sang

Amen

T: Dag Kaspersen 2021

«Frelse er kjærlighet»

(«Gud trenger ikke forsoning»)

1) Frelse er kjærlighet, fellesskap, nåde;
Gud truer ingen med helvetes dom!
Frelse er gjestfrihet, vennlighet, godhet;
frelsen gir livsgleden fritt spillerom.
Gud dekker festbord og Jesus forsikrer:
Du er velkommen, ja skynd deg og kom!
Gud trenger ikke forsoning og bærer
aldri på nag, men gir nåde hver dag!

2) Frelse er frigjøring, lenker som brytes;
Jesus brøt dødens og ondskapens makt!
Frelse er oppreisning, full akseptering,
frihet fra fordommer, skam og forakt.
Frelsen bekrefter Guds evige vilje;
alle har del i Guds kjærlighets pakt.
Gud trenger ikke forsoning og bærer
aldri på nag, men gir nåde hver dag!

3) Frelsen er håpet som vekkes i alle,
som møtt av kjærlighet får et nytt liv.
Den stimulerer til livsglad forventning,
er til alt svartsyn Guds alternativ,
frigjør fra angst for en evighets pine;
frelse for alle er Guds perspektiv!
Gud trenger ikke forsoning og bærer
aldri på nag, men gir nåde hver dag!

4) Frelse er gudsriket virksomt på jorden.
Der er vår plass og der hører vi til!
Frelsen gir motivasjon til å handle,
og til å utfordre ondskapens spill:
kjempe mot helvetes krefter i verden;
skape mer himmel på jord, slik Gud vil.
Gud trenger ikke forsoning og bærer
aldri på nag, men gir nåde hver dag!

Melodi fra Schörrings Koralbok 1781 (bl.a. brukt til «Heavenly Spirit, all others transcending», #469 i American Lutheran Hymnal).

Melodien/noten kan med den salmetittelen søkes opp på
<https://hymnary.org>

FRELSE ER KJÆRLIGHET

Tekst: Ole-Einar Andersen (2023)

Melodi fra Schørring's Koralbok 1781

Frel-se - er - kjær-lig-het, - fell-es-skap, - nå - å-de;- Gud-tru-er ing-en-med

hel-ve-tes dom! - Frel-se-er - gjest-fri-het, - venn-lig-het, go - od-het;-

frel-sen-gir - livs-gle-den-fritt-spil-le - rom! - Gud-dek-ker-fest-bord-og Je-sus-for-

sik - rer: - Du er-vel - kom-men,-ja - skynd-deg-og - kom! - Gud-treng-er -

ik-ke-for - son-ing-og - bær - er - ald-ri-på - nag,-men-gir - nå-de-hver-dag!

FRELSE ER KJÆRLIGHET

Tekst: Ole-Einar Andersen (2023)

Melodi fra Schørring's Koralbok 1781

Frel-se - er - kjær-lig-het, - fell-es-skap, - nå - å-de; - Gud-tru-er

ing-en-med hel-ve-tes dom! - Frel-se-er - gjest-fri-het,-venn-lig-het,

go - od-het; - frel-sen-gir - livs-gle-den - fritt spil-le - rom! -

Gud-dek-ker-fest-bord-og Je-sus-for - sik - rer:-Du er-vel-kom-men,-ja -

skynd-deg-og - kom! - Gud-treng-er - ik-ke-for-son-ing-og-bær - er -

ald - ri - på - nag,-men - gir - nå - de - hver - dag!

Kyrie eleison / Nå er vår avmakt stor

En klagesalme

Tekst: Ole-Einar Andersen (2023).

Melodi: Kåre Øgreid (2023)

All krig og terror, frykt og død og helvete på jord
forsterker tvil og frustrasjon for den som trassig tror
at nåde, kjærlighet og fred skal få det siste ord.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop hva hjelper det?
Kyrie eleison, nå er vår avmakt stor!

Hvor er du Gud? Vi motløs ber; grip inn og gjør det nå!
At ondskapen får herje fritt er ikke å forstå
selv om du deler lidelsen med store og med små.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop, hva hjelper det?
Kyrie eleison, kan troen vår bestå?

Vi føler sterkt på skam og skyld, på angst og svik fordi
vi skygget unna ubehag og kamp mot barbari
og endte gjennom sukk og bønn i passiv apati.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop, hva hjelper det?
Kyrie eleison, tilgi vårt hykleri!

Vår bønn om fryd og fred på jord har kun troverdighet
når ord blir gjort til handlinger i solidaritet
og vi står opp mot djevleskapens rå brutalitet.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop, hva hjelper det?
Kyrie eleison, fyll oss med kjærlighet!

Vår tro er håp og en visjon om kjærlighetens makt;
at den er sterkere enn hat og trosser all forakt
at bakom mørke, vold og nød er livets kraft intakt.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop, hva hjelper det?
Kyrie eleison, gjør oss til lysets vakt.

Vi vil så gjerne våge tro at jorden skal bli ny
at alle, fri fra krig og gru kan la all frykt få fly
og erfare med kropp og sjel hva nåde kan bety.
Er det mulig? Kan det skje?
Vårt klagerop, hva hjelper det?
Kyrie eleison, la håpets morgen gry!

Kyrje Eleison

Nå er vår avmakt stor

T: Ole-Einar Andersen, 2023

M: Kåre Øgreid, 2023

Fm C/E Fm D \flat B \flat m G/B C

All krig og ter - ror, frykt og død og hel - ve - te på jord for -

3 B \flat m E \flat A \flat D \flat B \flat m C(sus4) C Fm

ster - ker tvil og frus - tra - sjon for dem som tras - sig tror at

5 D \flat E \flat A \flat Fm B \flat m G/B C Fm/A \flat

nå - de, kjær - lig - het og fred skal få det sis - te ord. Er det

7 B \flat m 7 E \flat 7 A \flat C 7 /E Fm B \flat m G/B C

mu - lig? Kan det skje? Vårt kla - ge - rop hva hjel - per det?

2

9 Fm/Ab Bbm Eb/G Ab Bbm C(sus4) C Fm

Ky - ri - e e - le - i - son, nå er vår av-makt stor!

Hvor er du Gud? Vi motløs ber; grip inn og gjør det nå!
 At ondskapen får herje fritt er ikke å forstå
 selv om du deler lidelsen med store og med små.
 Er det mulig? Kan det skjje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, kan troen vår bestå?

Vi føler sterkt på skam og skyld, på angst og svik fordi
 vi skygget unna ubehag og kamp mot barbari
 og endte gjennom sukk og bønn i passiv apati.
 Er det mulig? Kan det skjje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, tilgi vårt hykler!

Vår bønn om fryd og fred på jord har kun troverdighet
 når ord blir gjort til handlinger i solidaritet
 og vi står opp mot djevlskapens rå brutalitet.
 Er det mulig? Kan det skjje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, fyll oss med kjærlighet!

Vår tro er håp og en visjon om kjærlighetens makt;
 at den er sterkere enn hat og trosser all forakt
 at bakom mørke, vold og nød er livets kraft intakt.
 Er det mulig? Kan det skjje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, gjør oss til lysets vakt.

Vi vil så gjerne våge tro at jorden skal bli ny
 at alle, fri fra krig og gru kan la all frykt få fly
 og erfare med kropp og sjel hva nåde kan bety.
 Er det mulig? Kan det skjje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, la håpets morgen gry!

Kyrie Eleison

Nå er vår avmakt stor

T: Ole-Einar Andersen, 2023

M: Kåre Øgreid, 2023

Fm C/E Fm D \flat B \flat m G/B C

All krig og ter - ror, frykt og død og hel - ve - te på jord for -

3 B \flat m E \flat A \flat D \flat B \flat m C^(sus4) C Fm

ster - ker tvil og frus - tra - sjon for dem som tras - sig tror at

5 D \flat E \flat A \flat Fm B \flat m G/B C Fm/A \flat

nå - de, kjær - lig - het og fred skal få det sis - te ord. Er det

7 B \flat m⁷ E \flat ⁷ A \flat C⁷/E Fm B \flat m G/B C

mu - lig? Kan det skje? Vårt kla - ge - rop hva hjel - per det?

9 Fm/A \flat B \flat m E \flat /G A \flat B \flat m C^(sus4) C Fm

Ky - ri - e e - le - i - son, nå er vår av - makt stor!

Hvor er du Gud? Vi motløs ber; grip inn og gjør det nå!
 At ondskaper får herje fritt er ikke å forstå
 selv om du deler lidelsen med store og med små.
 Er det mulig? Kan det skje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, kan troen vår bestå?

Vi føler sterkt på skam og skyld, på angst og svik fordi
 vi skygget unna ubehag og kamp mot barbari
 og endte gjennom sukk og bønn i passiv apati.
 Er det mulig? Kan det skje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, tilgi vårt hykleri!

Vår bønn om fryd og fred på jord har kun troverdighet
 når ord blir gjort til handlinger i solidaritet
 og vi står opp mot djevleskapens rå brutalitet.
 Er det mulig? Kan det skje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, fyll oss med kjærlighet!

Vår tro er håp og en visjon om kjærlighetens makt;
 at den er sterkere enn hat og trosser all forakt
 at bakom mørke, vold og nød er livets kraft intakt.
 Er det mulig? Kan det skje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, gjør oss til lysets vakt.

Vi vil så gjerne våge tro at jorden skal bli ny
 at alle, fri fra krig og gru kan la all frykt få fly
 og erfare med kropp og sjel hva nåde kan bety.
 Er det mulig? Kan det skje?
 Vårt klagerop, hva hjelper det?
 Kyrie eleison, la håpets morgen gry!

La alle støyende stemmer bli stille

T Ingrid Brækken Melve (2019)
M Solveig Spilling Bakkevig (2019)

The musical score is written in 3/4 time and consists of four staves. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. Chord symbols are placed above the staff. The second staff continues the melody and lyrics. The third staff continues the melody and lyrics. The fourth staff continues the melody and lyrics. The score ends with a double bar line.

C F/C G/C C F C

1. La al - le støy - en - de stem - mer bli stil - le så vi kan hø - re at

Dm G F G/F C/E Dm7

mør - ket blir brutt. Så vi kan hø - re Ma - ri - a som syn - ger. Nå

Am7 Dm F/G G Fm Bb Eb Ab

hvis - ker hun ømt til sin lil - le gutt: Ly - set skin - ner i mør - ket, og

Fm7 Dm7 Gsus4 G

mør - ket har ik - ke o - ver - vun - net det.

1 La alle støyende stemmer bli stille
så vi kan høre at mørket blir brutt.
Så vi kan høre Maria som synger.
Nå hvisker hun ømt til sin lille gutt:

*Lyset skinner i mørket,
og mørket har ikke overvunnet det.*

2 Stille vi hører at fjellene jubler
og elvene klapper og bruser i hvitt.
Så stille vi hører den nyfødte dier,
og lyskraftens sus gjennom strømmettet ditt.

3 La alle støyende tanker bli stille.
Stille som snø etter febevvarm høst.
Så stille vi hører at lenkene ruster,
for barnet ble født for vår frihet og trøst.

4 Til deg som dekker på til en for lite.
En sang ingen synger, en stol som er tom.
Til deg som skjuler et mørke bak smilet:
Til alle de lengtende var det han kom.

5 Til deg som lever i rester og minner
og støvete drømmer som aldri ble til.
Til deg som krøker deg sammen i mørket
skal morgenen komme med lysstrålespill.

6 Til deg som frykter en fremtid som kommer
når aksene visner, blir tårer og salt.
Når politen smelter, selv da skal du finne
et bankende, levende håp, tross i alt.

7 La alle støyende stemmer bli stille.
Vi skal ikke vekke en sovende gutt.
Så stille vi hører at fjellene synger:
En gang skal all verdens smerte ta slutt

Desembersang / En hellig natt

Salmane er skrivne til bruk i eit skolekor med 100 barn. Dei eignar seg godt for barnekor, men kan like gjerne brukast til solosong. "Desembersang" er utforma som ein lysteningssong som kan brukast til å tenna adventslys, men også syngast slik den er i sin heilskap. Songen målber ynskje som både barn og vaksne har for verda og for jorda. "En hellig natt" er meir sakral i uttrykket og dveler ved julenatta, vår vandring og at vi finn vegen heim til stallen og dermed til den vi er.

Teksten er gjengitt med tillatelse frå forfattar og komponist. Skal notane brukast, kontakt Marita Bjørke Ådland for nærare avtale om bruk; ma855@kirken.no

Desembersang

T: Marita Bjørke Ådland
M: Olaf Ivarsson Andenæs

Chorus: E F#m

Voice

1. Vi tenn-er et lys for vår sær-bar-e jord. For
2. Vi tenn-er et lys for den vei-en vi går. For
3. Vi tenn-er et lys for vår bes-te-venn. Og
4. Det fjer-de vi tenn-er og jul-a er her. Det

6 A B E A

hand-ling og ik-ke tom-me ord. For hav-et, for luft-a og sky-c-ne, for
all-e vi møt-er langs lei-a vår. For dem som er glad-de og all-tid ler. For
dem som står ut-en-for nå i-gjen. For dem som har rot-et og gått seg vill, som
minn-er oss om at Gud er nær. Håp-et er ko-mmet til vår jord, og

10 D B E A

skog-en og fjell-et og by-e-ne. - Ref: Vi tenn-er et lys i den mørk-e kveld for
all-e som i-kke ork-er mer. _____
sav-ner et sted-å hør-e-til. _____
barn-et i stall-en er blitt vår bror. _____

15 D E G#m C#m A

jord-en vi bor på og for oss selv. Vint-er-natt-a er mørk og lang, da syng-er vi en

20 E/B B E Oversetmme refreng:

des-em-ber - sang. _____ Vi _____ tenn-er lys. _____ Vi - tenn-er

26

lys. _____ Vi _____ tenn-er lys. _____ Vi _____ tenn-er lys. _____

En hellig natt

T: Marita Bjørke Adland
M: Olaf Ivarsson Andenæs

♩ = 60
C m A^b F m 7

Voice

1. En hel - lig

5 C m A^b F m 7 G
natt, en stil - le by. I den - ne natt blir ver - den ny. Et håp er

9 C m A^b F m 7 G C m G
lagt på høy - og strå, og ver - den er en ann - en nå. 2. En hel - lig

13 C m A^b F m G
natt, en stil - le fred. I den - ne natt kom Gud her ned. Et håp er

17 C m A^b F m 7 G C m G E^b
født i Bet - le - hem, nå kan vi fin - ne vei - en hjem. 3. En hel - lig natt, en stjer - ne

22 A^b D^b E^b E^b
klar, som vis - er vei til det vi har: Et håp som kom til oss på

26 A^b D^b B^b G C m
jord med kjær - lig - het og nå - de - ord. 4. En hel - lig natt med eng - le -

30 A^b F m 7 G C m E^b
sang. Et Glo - ri - a som gang på gang skal ly - de gjenn - om jul - e - natt nå er vi

35 F m 7 B^b 7 E^b G C m A^b F m 7
al - dri mer for - latt!

40 G C m A^b F m 7 G C⁵

Heilag er Jorda

Heilag er Jorda,
heilag er Guds himmel,
heilagt den nyfødde andedrag!
Gjennom det tandre
livet på Jorda
anar vi Guds hjartelag.

Tider skal kome,
tider gå til grunne,
slekt følgje slekter, gong på gong;
aldri forstummar
tonen frå Himmelen
i våre hjartes djupe song.

Englane song den
først for frosne gjetarar,
skjelvande glade, av gleda møtt:
Fred over Jorda!
Fiendar stilnar.
Til Jorda er no Gud sjølv fødd.

B.S. Ingemann (1850)
Gjendikta av Åsmund Bjørnstad (2022)

Meire vid er Herrens miskunn

There's a wideness in God's mercy

Meire vid er Herrens miskunn,
enn det vide opne hav;
meir enn milde er hans domar,
meir enn frie er hans krav;
ingen stad blir verdas smerte
kjend meir nært enn Himmelens borg,
ingen stad blir bøygde hjarte
møtt med meir velkomen sorg.

Menneskesjeler! Kvifor spreidde
lik ein oppskremd saueflokk?
Redde hjarte! Kvifor leidde
bort frå Hjarta som har nok?
Finst vel meire kyndig hyrding,
halvt så trufast, halvt så god,
enn den Venen som kjem til oss
og byd kvile ved sin fot.

Slutt å flykte frå ditt indre,
til det stilnar heilt av takk;
Slutt å gjera livet mindre,
våg hans store målestokk!
Han har tankar nok til tusen-
vis av nye univers:
mørke, raude, grøne, lyse
syng dei frå Guds høge fest.

Åsmund Bjørnstad (2022),
fritt etter Frederick William Faber (1852)
Finst som nr 345 i NoS, omsett av Brunvoll

Tekstgjennomganger

3. søndag i åpenbaringstiden

21. januar 2024

Jes 55,1–3 Alle som tørster, kom hit

Åp 22,16–17 Livets vann

Joh 4,4–26 Kvinnen ved brønnen

Gud kaller på oss der vi er, sånn vi er

Som prest i Den norske kirkes nettbaserte chattetjeneste og mangeårig frivillig for Kirkens SOS, får jeg ofte spørsmål om hvor man kan finne og forstå Gud. For den som trenger en Gud å tro på, men ikke kjenner en guddom man kan ha tillit til, kan det være til hjelp å gå på oppdagelsesferd i Bibelen.

Kirkeårets åpenbaringstid har mange fruktbare tekster å ta utgangspunkt i for forkynnelsen om Jesus Kristus som Messias og vår frigjører, selv om Kanaans språk for de yngste i dag er helt gresk. Dagens tekster er stappfulle av symbolikk, og predikanten må tidlig ta noen veivalg. Etter å ha lest meg igjennom flere årganger med tekstutlegninger om denne dagen, ser jeg at mange har falt i de samme sporene.

Selv glemmer jeg ikke en gudstjeneste jeg deltok på for noen år tilbake, der predikanten omtalte kvinnen ved brønnen som «en som hadde hatt så mange seksualpartnere.» Er seks partnere egentlig mange? Var det mange på Jesu tid? Menn var hovedforsørgere og når de døde, ble kvinnene ofte gjengiftet til slektninger eller andre som kunne forsørge dem. Vi vet ingenting om hvorfor hun hadde hatt flere partnere, og prekenutlegninger

om seksualmoral eller at hun hentet vann alene på dagtid på grunn av skam for sitt folk, blir rene gjetninger. Jeg velger isteden å se nærmere på den jødiske symbolikken som ligger tett i tett i fortellingen. Der trer, for meg, feministen Jesus frem på gledelig vis.

Jesaja forkynner Guds invitasjon

Israelsfolket kalles hjem, fysisk og åndelig. Perikopen er hentet ifra hjemkomsten fra Babylon, der folket har vært i langvarig fangenskap. Troen på Gud hadde ikke gått tapt, men var den like sterk og klar? Den religiøse praksisen hadde tatt egne former der de levde i eksil, og nå var de på vei hjem til de av sitt folk som var blitt værende i landet. Vi kjenner fra historien at hjemkomsten ikke ble bare lett, og at jødisk tro og praksis ble oppgradert med både gammel og ny tradisjon.

Vannet som Gud tilbyr, er det livgivende vannet, som ifølge rabbinsk kommentartradisjon er en metafor for Toraen. Loven som veileder og tegn på pakten mellom Gud og israelittene, er livgivende og hellig. David var lovet av Gud at hans etterkommere skulle regjere Israel for alltid, og at riket skulle bestå som et kongelig dynasti. Nå gis dette løftet til hele nasjonen, for alle skulle få bli inkludert i Guds invitasjon. Utvidelsen av paktforståelsen kan leses som en demokratisering av pakten (The Jewish Study Bible 2014, 2. utg., Oxford). Temaet «alle som vil skal få være med» legger en forbindelse til de andre tekstene.

Bibelens siste ord

Åpenbaringsbokens siste avsnitt gir oss et eskatologisk fremtidshåp med den jødiske historiefortellingen som bakteppe. Jesu ord om at han er Davids rotskudd og ætt, den klare morgenstjernen, er med på å plassere ham inn i Jesajas frempek om den kommende Messias.

Morgenstjernen var en tradisjonell messiansk tittel på den gudesendte, mens fortellingen om Isais *rotskudd* finner vi i Jes 11,2 der vi kan høre om *Den rettferdige kongen*: «Den dagen skal Isais rotskudd stå som et banner for folkene. Folkeslagene skal søke ham, og hans bolig skal være herlig.» Den tilbakevendte

Jesus som taler i Johannes åpenbaring, forteller at han har sendt sin engel for å vitne om dette i menighetene. I starten av kapittel 22 beskrives denne engelen med å vise frem «en elv med livets vann, klar som krystall. Den springer ut fra Gud og Lammets trone.». Dette bildet er forstått som Den hellige ånd, og et vakkert bilde som fletter seg inn i disse lesetekstene med temaet vann som en rød tråd gjennom dem alle. «Kom»-ropene fra Jesajateksten finner vi som et ekko i avslutningen, med påfølgende svar i vers 20: «Ja, jeg kommer snart.»

Møtene ved brønnen

Jesu møte med den samaritanske kvinnen ved brønnen i Sykar, er en forfriskende variant av tidligere møter ved brønner, der landemerker graves, stamfedre finner sine koner, og vann gir liv til vekst for folk og fe. Vannsymbolikken som denne søndagen er å finne i alle de tre tekststykkene er å forstå som liv i både gudommelig nyskaping og frelse. Det rennende vannet, som fra tidlige kunstneriske motiv fra sylindrestemplene, ble tegnet under bilder av Gud som tegn på hans skapelse, livgivende kraft, og nærvær. Det levende vannet må være fra en kilde som renner dypt under jorden. Vannet symboliserer også renselsen—det forandrende og livgivende—slik dåpen gir nye sjeler del i Kristi frelsesgjerning.

Kvinnen får et personlig møte med Jesus. Han er tørst etter reisen, og han sitter alene ved brønnen og venter. Han er en jøde på mellomreise i Samaria. Han ber henne om drikke. Jesus møtte mange ulike mennesker på sin vei, både de som visste hvem han var og de som var ukjente. Fortellingen om den samaritanske kvinnen står i kontrast til fortellingen om Nikodemus som oppsøkte Jesus om natten. Hun møter ham på høylys dag i ørkenvarmen. Nikodemus har kjennskap til Jesu kompetanse, mens kvinnen er uvitende om hans identitet. Nikodemus er intellektuell, mens kvinnen er en praktiker. Jesus lærer Nikodemus om behovet for å bli født av vann og Ånd for å komme inn i Guds rike ettersom han er nysgjerrig, mens nå er det Jesus som innleder samtalen med kvinnen for å slukke tørsten sin. Han trenger henne, og hun trenger ham. Mer enn hun først aner.

Teologiske nøkler står tett pakket i teksten, som *Jakobsilden*. Den er plassert i Esjkol-dalen, som historisk er et viktig anker i fortellingen om israelittene, i landet Gud har lovet sitt folk dersom de følger veiledningen. Vandringen i ørkenen var en forberedelsestid for læring og villighet. På andre siden ventet landet av melk og honning med vindruer, granatepler og fiken: Guds gaver og menneskenes nødvendighet for å holde seg i live.

På dette stedet kommer kontrastene hverandre i møte. En tørst og sliten Jesus som har reist fra Judea, og tok den raskeste veien gjennom Samaria istedetfor omveien om Jordanelven. Han var ikke redd for å møte på det samaritanske folket. Et folkeslag som etter erobringen av Judea, tvangsflytting av nabostammer, nå var blitt et folkeslag som ikke lenger var jøder og som ikke hadde holdt troen intakt. De hadde bevart Toraen, men hadde laget sin egen versjon og et eget tempel. Allikevel fremholder hun Jakob som stamfar og venter på Messias.

Ser vi tilbake til Jesaja i tidligere kapitler (48,1; 49,6–10), ser vi kallet om at Herrens tjener skal kalle sitt folk hjem igjen etter fangenskapet i Babel. Den samaritanske kvinnen ved brønnen er også del av Jakobs stammer som nå kalles hjem til den sanne tro. Hun kalles til en frigjøring i barmhjertighet, for Jesus holder ingenting imot henne. Han har verken fordommer mot kvinnen eller frykter for sladder, der han sitter alene og tørster, mens disiplene har gått inn til byen for å kjøpe mat. Han kunne ha gått med dem, men kanskje var hele reisen gjennom Samaria nødvendig nettopp for dette viktige møtet.

For idet de kommer i snakk, og hun får høre om det levende vannet som aldri mer vil gjøre henne tørst, så blir hun interessert. Da vil hun slippe å måtte gå til brønnen for å hente vann igjen. Alle mennesker kan smertelig gjenkjenne ubehaget med å være veldig tørst i sterk varme. Vi husker lengselen etter vann som en av de mest ubehagelige og potensielt farlige situasjonene vi har vært i. Denne tørsten kan jeg også se som en indre smerte som motiverer til handling. Det haster med å redde liv og helse hvis kroppen blir alvorlig dehydrert. Kvinnen blir overbevist, men idet hun ber om vannet spør Jesus etter mannen hennes.

Hvorfor skulle det interessere Jesus å vise frem sine synske evner på denne måten? Og hva godt skulle det gjøre å få kvinnen til å fortelle om de seks mennene, hvis hun kunne komme til brønnen nå? Det finnes tolkninger der de fem mennene symboliserer de fem mosebøkene. Folket hennes bruker Toraen, men har brutt ut av jødernes religionspraksis. De fem mennene hun har hatt har ikke hatt kraft, makt, kanskje potens til å gi henne det livet Jesus kan gi henne. Nå har hun en mann som ikke er hennes, og heller ikke han kan gi henne det hun virkelig tørster etter, men det skjønner Jesus. Andre tolkere har lest tallet fem inn i stammene, og avstanden mellom samaritanene og det jødiske folk. Gjennom samtalen om hun har en livsledsager, oppstår to ting: Jesus får høre at hun snakker sant og ikke er en løgner, og hun forstår at Jesus har klarsynte, profetiske evner. Kvinnens anerkjennelse av Jesus går i tre stadier: først kaller hun ham jøde, så profet, og til slutt åpner hun opp for at han kan være Messias. Den samaritanske kvinnen ble senere navngitt «Photine» i østkirkelig tradisjon, som senere skal ha latt seg døpe og endte sitt liv som martyr.

At Jesus inviterer kvinner til troen uten deres menn eller verge, vitner om at Jesus, som Gud, ser hvert enkelt individ selvstendig og med like rettigheter og likt potensiale. Kvinnen ved brønnen trengte ingen mann for å ta imot det levende vannet. Hun sto ansvarlig for sitt eget liv og sine egne handlinger, og for det gir hun Jesus vann å drikke. Senere løper hun inn i byen for å berette om hva hun har hørt. Hun er velkommen som hun er, og det tror jeg er en fortelling vi stadig trenger å minnes på. Hun var ikke jøde, hun var en fremmed, og hun kom alene. Jesus møter oss også i dag der vi trenger ham, og det vanskeligste med å se Jesus i dag er å avlære alle våre fordommer og tanker om det hellige som så lett blir til avstand. Jesus var tørst, kvinnen ga ham å drikke. Slik startet hennes frelse. Gud virker i dag.

Salmeforslag

101 Kristus er verdens lys

593 Her e det et lite barn som kommer (ved dåp)

«Hellig vann» fra *Salmar for dagane* av Hilde og Trond

Trøttestad Serkland

899 Jeg tror på jordens forvandling

608 Når vi deler det brød som du oss gir / 678 Vi rekker våre
hender frem

102 Vi skal se deg, Herre Jesus

Bønneuken for kristen enhet 18. – 25. januar

Såmannssøndag

28. januar 2024

Jer 20,7–9 Som flammende ild
Rom 10,13–17 Troen kommer av budskapet
Mark 4,26–34 Såkornet og sennepsfrøet

Konteksten

Jesus har trukket så mange folk til seg at han må gå ut i en båt på Tiberiassjøen for å undervise folkemengden på stranden fra båten. Han forteller en rekke lignelser til folket. Aller først kommer lignelsen om såmannen som sår korn: noen korn blir spist av fuglene, noen faller på steingrunn og klarer ikke slå rot, mens andre korn havner i god jord og bærer mye frukt.

Da disiplene var alene med Jesus igjen, spurte de ham om lignelsene, og Jesus svarte dem med følgende: «Til dere er hemmeligheten om Guds rike gitt. Men til dem som er utenfor, blir alt gitt i lignelser, for at de skal *se og se, men ikke skjelne, høre og høre, men ikke forstå, så de ikke vender om og får tilgivelse*» (Mark 4,11–12). Den siste delen er sitat fra en av profeten Jesajas profetier (Jes 6,9).

Jesus er altså tydelig på at lignelser kan være vanskelig å forstå, men siden han fortsetter å undervise ved å fortelle nettopp lignelser, tyder det også på at han selv har troen på disse rare, små «ordbildene». Lignelsen har en dualitet ved seg: den umiddelbare, veldig bokstavelige tolkningen her og nå på overflaten, og den *egentlige* betydningen som ligger mer i lignelsedypet. Det er opp til den som lytter å dykke ned i dypet for å søke etter lignelsens *egentlige* betydning.

Men tilbake til båten og Jesus som underviser folkemengden med lignelser. Det neste Jesus nevner er oljelampa og at den ikke gjemmes under et kar, men plasseres på holderen. Og så kommer dagens tekster, lignelsene om såkornet og sennepsfrøet. Etterpå krysser Jesus og disiplene sjøen i båt, og så stiller Jesus stormen de havner midt i.

Korn og frø

Den første lignelsen i dagens lesninger, er lignelsen om såkornet som spirer under jorda og vokser opp. Det skjer bare uten at man egentlig vet hvordan. Deretter får vi høre om det bittelille sennepsfrøet som blir kjempestort når det har fått vokse og gro. Begge lignelsene er bilder på Guds rike.

Korn og frø kommer i mange størrelser og former og farger. Det er stor forskjell på verdens største frø (frøene til seichellpalmen, som kan bli opptil en halvmeter lange og veier oppimot 18 kilo) og verdens minste frø (frøene fra en spesiell orkidé er mindre enn sennepsfrøet). Noen frø spirer lett og gror hvor enn man planter dem. Andre frø krevet mye stell og pleie, og vokser kun opp under optimale forhold. På den ene siden vokser for eksempel karsefrø på bare noen dager om man planter dem i en melkekartong med litt fuktig bomull i. På den andre siden vokser det en orkidé i Junkerdalen rett ovenfor Saltfjellet i Nordland, som blir observert så sjeldent som én gang per 50 år eller så, har jeg blitt fortalt. Denne orkideen har et intrikat rotsystem som vever et nett under bakken over store områder, men det er uhyre sjeldent det blir riktig temperatur-, vær- og lysforhold for den bittelille, beskjedne blomsten til å faktisk vokse opp. Om vinteren går frø og vekster i dvale, men så snart sola får varmet litt, stikker hestehoven opp fra frossen og karrig jord, fra sprekker i asfalten og i grøftekanten.

Busker og trær

Noen frø som vokser opp blir små og beskjedne vekster, mens andre blir enorme. Jeg har alltid sett for meg sennepsfrøet som Jesus snakker om i lignelsen som en vekst som blir kjempehøy. Jeg leste et sted at svartsennepsbusken som vokser i Israel kan bli 2,5–3 meter høy. Det er høyt, men likevel ikke imponerende høyt. Den blir med andre ord ikke på langt nær så høy som jeg så

for meg, skjønt den kan visst bli veldig bred og massiv under gitte forhold, og den skal være veldig hardfør og vanskelig å bli kvitt om den først har fått rotfeste. Poenget med å bruke sennepsfrøet som eksempel er nok at en knøttliten begynnelse kan bli noe bemerkelsesverdig og forbløffende stort. Og dette store resultatet, sennepstreet eller sennepsbusken, fungerer som beskyttelse og hvilested for himmelens fugler. Alle starter i det små, men har potensial for å vokse seg store. Om himmelriket er knøttlite som et sennepsfrø i livene våre i dag, vil det vokse og bli enormt i fremtiden. Sennepsbusken kan også gi håp, der alle kan leve ved hverandres side i trygghet, akkurat som fuglene i sennepsbusken kan slå seg ned og finne roen, så de kan bygge sine reder der det er trygt og godt.

Hva sår vi? Hvor sår vi? Når sår vi?

I kirka forkynner vi evangeliet, troen på Jesus, kjærligheten, og håpet som skinner i mørket. Men nøyaktig hva vi sier, hvilke frø vi sår som slår rot og vokser i menigheten og samfunnet, kan variere. Kanskje vi holder en preken vi er kjempefornøyd med, og tror vi har plantet en kokosnøtt. Så viser det seg at i den lille bisetningen mot slutten var det et sennepsfrø vi ikke har lagt merke til selv en gang, som plutselig har vokst seg stort og sterkt. Vi vet rett og slett ikke alltid hvilke frø som spirer i hvem. Men Ordet er kraftfullt. Det kan hende at Ordet ligger i dvale en stund før spiren bryter frem, det kan hende at det trengs mye pleie og omsorg over tid før forholdene er rette. Men selv om vi har sådd et frø som ligger lenge under overflaten, betyr det ikke at det ikke får virke i jorda. Og selv om vi ikke alltid får se resultatet av frøene vi sår, betyr det ikke at de ikke spirer og gror.

Det finnes også andre måter å forkynne evangeliet på enn å bare snakke eller skrive. Et godt eksempel på dette er fra februar og mars 2023. 500 dager etter Høyesterett slo fast at utbygging av vindmølleparkene i Fosen-området er brudd på reindriftssamenes menneskerettigheter, satt en gruppe aksjonister fra Norske Samers Riksforbund Nuorat og Natur og Ungdom seg ned utenfor lokalene til Olje- og energidepartementet og blokkerte døra. Da aksjonen halte ut i tid, tok ansatte og frivillige fra Trefoldighetskirken turen ned til de unge samene for å høre hva

de trengte. Aksjonistene var kalde og sultne, og menigheten svarte med å komme med mat. Da aksjonistene senere ble kastet ut av politiet i nattens mulm og mørke, åpnet Trefoldighetskirken dørene slik at aksjonistene fikk et sted å varme og hvile seg, tenne lys og snakke sammen. Jeg vil tro disse forholdsvis enkle handlingene har sådd ganske mange frø der ute!

Vi sår også frø og korn under alle de små og store møtene mellom folk og kirke. Trosopplæringa kan være et godt eksempel på dette. Å tilrettelegge gudstjenesten for 4- eller 6-åringen slik at ungene koser seg kan være vel så viktig som å snakke rett til de voksne i en slik sammenheng. Hver dåpsfamilie som føler seg sett og hørt av presten kan være et sådd frø. Sårkornet spres også ut på mange måter. Det kan spres fra ord og handlinger, fra dåp og nattverd. Frøet kastes på marken fra presten, men også fra den fnisete konfirmanten, den lettrørte bestemoren, eller dåpsbarnet som lo så hjertelig da vannet traff det lille hodet. Hvordan dette treffer noen litt ekstra, kan være et mysterium for oss. Men det er ikke hvordan og hvorfor som betyr noe, det viktigste er at det spirer og gror i menigheten.

Salmeforslag

1 – Herre Gud, ditt dyre navn og ære

582 – Milde Jesus, dine hender

787 – Alt det minste som Gud skapte / 739 Nå øyner vi lyset av dagen

162 – Sårkorn som dør i jorden / 601 Som korn fra vide åkre

371 – Om alle mine lemmer

Kyndelsmesse

fredag 2. februar 2024

1.Sam 1,21-28 Da hun hadde avvent ham, tok moren gutten opp til Herrens hus.

1 Joh, 1,1-4 Det som vi har sett og hørt, forkynner vi også for dere.

Luk 2,22-40 For mine øyne har sett din frelse

Festen for *Herrens fremstilling i Templet* som hos oss, katolske kristne, feires den 2. februar, kalles populært for *kyndelsmesse*.

Festa candelarum var opprinnelig en hedensk fest, men er, som mange andre, blitt «kristnet» opp gjennom årene. *Candela* - på norsk «kyndill» - betyr vokslys. Tradisjonen med å tenne lys som blir velsignet i messen, henviser til den aldrende Simeon som, da han gjenkjenner barnet Jesus som Herrens salvede, utbrøt: «For mine øyne har sett din frelse [...] et lys som åpenbarer deg for hedningene, en herlighetsglans om ditt folk Israel.»

Den hellige Ånd hadde latt Simeon få vite at han ikke skulle dø før han hadde sett Messias, Guds salvede, og nå var løftet oppfylt. I teksten står det at Den hellige Ånd var over ham slik at han «*drevet av Ånden*» kom til Templet i Jerusalem, dit Maria og Josef tok barnet Jesus med seg 40 dager etter fødselen for å bære ham frem for Herren, slik Moseloven foreskrev det: «Enhver førstefødt *av* mannkjønn skal være viet Herren» (3 Mos 12,3). Morens renselsesperiode etter å ha født et guttebarn var dermed over. At Jesu foreldre var fattige forstår vi ved at offeret de bar frem bare var et par turtelduer eller to dueunger, mens barnet Simeon tok i sine armer var selveste Messias.

Vi hører også at Maria og Josef var fulle av undring over det som ble sagt om barnet, og som Simeon sa han hadde ventet på hele sitt liv. Nå kunne han dø i fred, for Messias, frelseren, var kommet til verden. Men mens Simeon velsignet Jesu mor her i Templet, profeterte han også at hennes hjerte skulle bli rammet av et sverd. Vi som kjenner til frelseshistorien, kan være fristet til å se dette som en spådom om at Maria senere skulle befinne seg ved korsets fot, der hun var vitne til sin sønns lidelse og død. Men hos Lukas er det først og fremst et tegn på splittelsen som oppsto mellom dem som gjenkjente Jesus som Messias og dem som forkastet ham: en splittelse som skulle prege hele Jesu liv og derfor også Marias «ja» til Guds vilje med henne. Men det Simeon vil formidle ved å gjenkjenne barnet som den lovede Messias, er at i dette barnets fødsel forandres døden selv til en ny fødsel, et nytt liv. I festen for Jesu fremstilling i Templet, er det allerede budskapet om Kristi oppstandelse som forkynnes.

I den første lesningen fra Første Samuels bok (1,21-28) hører vi om en annen mor som også bar sitt nyfødte barn til Herrens hus etter først å ha avvent ham. Hanna hadde vært barnløs i mange år og følt den skam dette betød for en kvinne. Derfor hadde hun gitt Gud løfte om at hvis han ville gi henne en sønn, skulle han bli viet til ham for resten av livet. Vi møter altså to kvinner som i tro aksepterer Guds plan med dem og den fulle konsekvens dette har for deres liv.

Pave Johannes Paul II bestemte i sin tid at den 2. februar skulle være viet bønn for ordenslivet, det vi si en oppfordring til å be for kvinner og menn som har tatt imot et kall til å vie sitt liv til Gud. Men det er mange måter å si ja til Guds kall på, et kall til å ta del i Kirkens misjonsoppdrag og forkynne evangeliet, det glade budskap. Kallet gjelder selvsagt ikke bare prester og ordensfolk, men alle som bekjenner seg til Kristus. «Dere er verdens lys» sier Jesus i Bergprekenen (Matt 5,14) Å være lys for verden er derfor et budskap til alle døpte som har som ledetråd i sin tilværelse vissheten om å være elsket av Gud, som åpenbarte sin Sønn som verdens frelser. Dette er budskapet vi alle tar del i.

Simeon priser Gud for frelsen som et «lys som, åpenbares for hedningene». Dette er tanker vi finner igjen i Jesu forkynnelse og senere hos Paulus. Den oppstandne Kristus sier til sine disipler at «i hans navn skal omvendelse og tilgivelse for syndene forkynnes for alle folkeslag, og dere skal begynne i Jerusalem» (Luk 24,47), Og Paulus taler om den befalingen han har fått fra Herren om å forkynne Gud ord også til hedningene: «Jeg har satt deg til lys for folkeslag for at du skal bringe frelse helt til jordens ende» (Apg 13,47). Vår tids «hedninger» er riktignok ofte døpte, men for hvem kirke og kristendom ikke har noen betydning. Det er i denne sammenheng vi er kalt til å forkynne det livets Ord vi har mottatt og som vi hørte i dagens 2.lesning fra Første Johannes brev. Men teksten fortsetter der det står at det budskap vi bringer videre er at «Gud er lys, det finnes ikke mørke i ham» (1 Joh 1,5)

«Ve meg om jeg ikke forkynner Evangeliet [...] jeg gjør det fordi jeg må, det er en forvalteroppgave som er pålagt meg,» sier apostelen Paulus (1 Kor 9,16–17). Dette er en oppgave vi alle er kalt til, alle som tar sine dåpsløfter på alvor: i familien, blant kolleger og andre vi møter på vår vei. Ikke ved proselyttisme, men ved å bære vitnesbyrd i liv og lære om Ham vi tror på.

Herrens fremstilling i Templet er altså ikke bare festen for møtet mellom den rettskafne Simeon og hans Frelser, og heller ikke bare for oss klosterfolk, men for alle som ønsker å møte ham i sine liv. Og – som Maria og Hanna – svarer «Amen» til Guds løfter.

Så selv om vi kanskje ikke får anledning til å feire kyndelsmesse i vår menighet den 2. februar, kan vi tenne et lys til minne om vår dåp og vår vandring med Herren, der vi er kalt til å være lys for verden.

La oss be festens kirkebønn:

*Store Gud, du sanne lys
Du kilde og opphav til det evige lys,
opplys også dine troendes hjerter.
La oss som trer inn i ditt hellige tempel
med brennende kjerter
en gang få skue din herlighets evige lys*

Salmeforslag

Fra den katolske salmeboken *Lov Herren* (her forkortet LH):

LH595 – Frels oss, Herre

LH598 – I fyste opphav var Guds ord

Fra *Norsk salmebok* (1985):

NoS 504 – O Herre Krist, vårt lys på jord

Kristi forklarelsesdag

søndag 4. februar 2024

2 Mos 3,1–6 Moses og tornebusken

2 Pet 1,16–18 Øyenvitner på fjellet

Mark 9,2–13 Disiplene får se Jesu herlighet

Innledende kommentarer

Disiplene får se Jesu herlighet står det som overskrift i vår bibel. Luther oversatte det greske ordet *metamorfose* med «forvandling.» Dette ordet forekommer altså bare her og i 2 Kor 3,18, og kan tenkes å referere til nettopp denne fortellingen: vi som uten slør ser Herrens herlighet [...] blir alle forvandlet til dette bildet.» Fortellingen er en profeti om hva som skal komme, Jesu død og oppstandelse.

I tre evangelier får vi fortalt historien om «forklaringen» til Jesus. Litt avsides, langt fra folk, på et fjell med de tre disiplene Peter, Jakob, og Johannes omkring seg. Man kan jo lure på hva som er så viktig for Matteus, Lukas, og Markus, at de alle, etter å ha sett hele Jesu liv i sammenheng, har med denne fortellingen. Det er også påfallende at sammenhengene er ganske like. Først en profeti om sin egen død, fulgt av ord om hva det koster å følge Jesus.

Om noen vil følge Jesus «må han fornekte seg selv og ta opp sitt kors og følge meg» (Mark 8,34b). Markus legger til noen ord om at noen av tilhørerne ikke skal dø før «forklarelsen,» på fjellet altså vår tekst, før det hele avsluttes med en helbredelsesfortelling rundt tematikken tro/tvil, og så for andre gang en profeti om sin

egen død og oppstandelse i 9,30–32. Forklaringen er rammet inn av fornektelse, tvil, og anfektelser. Leseteksten fra 2 Pet 1 er også nettopp Peters erindring av nettopp «forklaringen» på fjellet.

Å høre på Jesus

Peter opptrer bestemt. Han vil bygge hytter for å holde fast ved øyeblikket der oppe på fjellet og bli der. Men plutselig blir deres oppmerksomhet avbrutt ved at en sky dekker dem, og de hører en røst lyde: «Dette er min Sønn, den elskede. Hør ham!» (Mark 9,7b). Peters ord, som kommer rett etter leseteksten, lyder: «Derfor står også profetordet så mye fastere for oss.» (2 Pet 1,19)

Å holde fast i troen på Jesus

Disiplene og Jesus går nedover igjen. Ned i hverdagen. De bærer sine opplevelser med seg i hjertet, for de får ikke snakke om det de har opplevd. Med kjærligheten til Jesus i hjertet skal de vende seg til mennesker og opphøye Jesus.

Med et kritisk blikk kan det være at noe av fortellingen inneholder legendestoff som er inkludert for å begrunne seinere hendelser eller bygge opp om disse, men det kan vi jo la ligge i skuffen foreløpig. Fjellet er sannsynligvis fjellet Tabor, som er 588 meter høyt og ligger omtrent 25 kilometer syd for Genesaretsjøen. Det ligger i Jisreeldalen, og fra der kan man ved godt vær se Nasaret.

Tabor er et bibelhistorisk viktig fjell, blant annet skal sannsynligvis prestekongen Melkisedek være begravet her. På dette stedet står en basilika, en kirke, på toppen, som minne om teltet og det som skjedde her.

Refleksjoner til preken

Beretningene i Det nye testamente ble skrevet ned med et mål, en menighet, eller et menneske, med det overordnede mål om å overbevise folk om at det er sant.

Jeg tolker målet med denne fortellingen som et vitnesbyrd om Jesus som Guds sønn, om mannen som var menneske levde blant dem, som måtte lide og dø på en romersk rettsplass. Disiplene vitnet om at Gud hadde oppreist ham fra de døde, og bekreftet at han var Guds sønn. Alt dette inneholdt i disse korte versene.

For bibelens folk og for så vidt også for oss har alltid fjellene vært det, de gir de dype og mørke fortellingene om mennesket mening. Det finnes et vell av fortellinger i Bibelen der fjell, åpenbaring, mennesker, og Gud møtes. Disse fortellingene har blitt overlevert fra generasjon til generasjon gjennom årtusener, og de levde videre helt opp til Jesu tid.

Jeg tenker at hvis man deltar i teksten, som en av de som følger etter, så kan man se ham for seg. Han kom opp på fjellet, ganske lykkelig. Vi hører sjelden om andre situasjoner der Jesus virkelig var lykkelig, men her var han det, så lykkelig at han strålte.

Hvorfor Moses og Elia?

To mennesker som representanter for Israels tro. Moses, rebellen som vender seg mot den guddommelige Pharao og forlanger Israels frihet. Heller ørken og frihet, enn å leve med disse falske gudene og i fangenskap. Og Elia, han som forlanget avgudene tilbake fra menneskene, de som ikke tjente til annet enn ufrihet for menneskene. I hans gudstro møter vi en menneskelig Gud. Som det buddhistiske ordtaket lyder: «Møter du Buddha på veien, drep ham!» Det betyr: Når du er underveis og det står noe guddommelig i veien som du tror er endelig, bruk alle krefter på å legge det bak deg, for det gjør deg rolig på falskt grunnlag, før din vei er omme, og det lammer deg med falsk sikkerhet, det tvinger visjoner som ikke er gyldige. Et bilde også på Elias. Gud blir alltid den helt andre, og vi mennesker kan ikke annet enn stadig å være på vei mot Gud.

Jesus kjenner betydningen av Moses og Elia for Israels tro. Derfor er det på sin plass å spørre, hvem er denne Jesus som menger seg med disse to? På fjellet hører vi de samme ordene som ved Jesu dåp i Jordan: «Dette er min Sønn, i ham har jeg min kjærlighet, jeg har valgt ham!» Men her utvides det: «Hør ham!» Her opppe *hører vi* om Jesus guddommelighet, som helt menneskelig og helt sikkert ganske svett, gikk opp fjellet Tabor, kanskje for å komme nærmere sin Gud. Og som alltid får hans - nå noe usikre - følgesvenner beskjed: «Frykt ikke!» Det de opplever er uansett for overveldende til å fattes med ord, og de blir blendet. De kan ikke se, men de hører, og de får en visjon! Men også Jesus må ned fra fjellet igjen, til dalen vor han trengs etterpå.

Når han går ned fra fjellet med dem, sier han at de skal tie om dette de har hørt til dagen kommer da han skal møte dem som den oppstandne. Er det overhodet mulig å forestille seg dette? Her står et menneske, strålende vakker og full av glede, som opplever seg sett sammen med Moses og Elia, og så henvisningen til døden? Den er ikke det siste ordet, og fra Guds synsvinkel heller ikke endelig, men den er uungåelig.

Fjelllets betydning, og litt om håpet

Fjell kan stå i veien og topper er ofte vakre, men kan også være truende og uovervinnelige. De rekker fra jorden til noe som er nære himmelen. Derfor er det klart at man på fjell ofte bygger templer og kirker. Disse kan være steder der man føler seg nærmere det guddommelige.

På menneskelig vis kan vi stå foran at berg av oppgaver uten at vi helt vet å orientere oss, og livet går ofte litt opp og ned, men det er alltid fint å ha nådd toppen. Det er derfor ikke underlig at også Bibelen bruker fjellet som symbol. Mange av Jesu fortellinger beretter om nettopp opp- og nedturer fra fjell, kanskje fordi de forbindes med erfaringer som også kan være eksistensielle også for oss.

Vi selv er langt borte fra fjellet Tabor i Israel. Men vi er så heldige at vi bor i et land der det bugner av fjell og tinder så vi nesten ikke kan redde oss fra dem. Hvordan kan vi selv erfare litt av denne glansen som ble disiplene til del på fjellet Tabor? For oss ville det kanskje vært viktig å virkelig ta innover oss hva som fra Guds egen munn ble sagt til disiplene, der oppe på fjellet: *Hør ham!*

Følger vi Moses og Elias eksempel—Moses som kjempet for friheten, og Elia som kjempet for frihet fra avgudsdyrkelse—så har vi allerede en oppgave som et langt liv er for kort til. Men dette budskapet, «hør ham!» sikter mye høyere.

Vi mennesker ser daglig at verden mister stadig mer av den glansen som Gud en gang skapte. Jeg selv opplever redselslagen krisene som vi selv har vært med på å lage, de store nettverkene vi selv har skapt uten at vi kan løse oss fra dem, som treffer

absolutt alle. Individualitet er en fiksjon som ikke finnes. Subjektivitet er bare en floskel. Spørsmålet er om den individuelle glansen i skapelsen igjen kan finne en plass i verden, slik at alle mennesker—hvert på sitt vis—er vakre for Gud. Kanskje kan vi ta den med ned fra fjellet, og til og med lyse opp litt i dypet av vår egen eksistens.

Det er oss det gjelder, og det er til oss det tales. I høyder og daler av våre egne liv er Gud selv med oss. Det er Gud vi skal lytte til, alltid og overalt, sånn som Jesus selv lyttet. Med denne guden levde og døde han, og det var igjen denne moderlige og faderlige Gud som fordømte selve døden til døden. Slik opplever også vi mennesker denne veien med Jesus, fra jul til påske, for å komme Gud nærmere. Derfor trengs denne hvite dagen av glede. Vi er henvist til ham, for at vi skal følge ham på denne veien, og for at vi skal få litt av dette lyset inn i de dypeste dalene av våre egne liv.
Hør ham!

Samefolkets nasjonaldag

tirsdag 6. februar 2024

Salme 126,1–6 Så med tårer, høste med jubelrop
Fil 4,4–9 Gled dere i Herren
Matt 22,34–40 De to store bud

«Vi er gjester og forvaltere av Guds jord...»

Til Samefolkets nasjonaldag har jeg valgt en samisk ungdomsbønn i forbønnsdelen i gudstjenesten. Den blir gjengitt innledningsvis, men bare på norsk, og herfra henter jeg mitt tema:

*La oss leve med din (Guds) jord som gjester og forvaltere,
som sankere og ivaretagere.*

Min kontekst er Alta prosti, hvor nordsamisk språk er gjeldende. I avslutningsdelen redegjør jeg kort for noen av valgene vi gjorde for gudstjenesten og markeringen i 2023.

I tekstgjennomgangen har jeg gjort en rekke avgrensninger, og en del viktig stoff blir derfor ikke drøftet. Jeg henviser til litteratur i tekstgjennomgangen, men kun forfatter og årstall. Etter tekstgjennomgangen kommer avslutning med oppsummering. Forslag til salmer er gjort i samarbeid med kantor og følger etter avslutningsdelen.

Samisk ungdomsbønn

Gud! Vi ber for samefolket. Vi oss enhet og styrke og vær du med oss. Ta imot vår takk for de gaver du gir, og hør våre bønner når vi roper til deg, hør våre sukk når vi ikke har stemme til å rope mer. Vi ber deg om å holde din vernende hånd over vårt folk, våre næringer og våre landområder. La oss leve med din jord som gjester og forvaltere, som sankere og ivaretagere.

Gud! Vi ber for de samiske språkene. La ordet ditt lyde på alle hjertespråk, og la våre kirker og menigheter få frimodighet til å ta i bruk språkene. Vi ber om at du leder mennesker til tjeneste i kirken, slik at vi alltid vil ha prester, kateketer, diakoner og kirkemusikere som ikke bare snakker et samisk språk, men som også kjenner kultur og tradisjon.

Gud! Vi ber deg om at vi som mennesker får tålmodighet med de som ikke forstår, fred med de som skaper konflikt, kjærlighet til de som hater oss og omsorg for de som gjør oss vondt. Vi ber om at du gir oss mot til å stå opp mot urettferdighet, og styrke til ikke å spre hat og usannheter. Vi ber om at du gir oss fornuft til å løse konflikter uten å ty til ondskap og vold, og evner til å skape dialog og fred.

Innledning til salme 126

Hesed (הֶסֶד) er «ledemotivet» jeg følger opp i tekstgjennomgangen. I tillegg vil en setning fra den samiske ungdomsbønnen ha funksjon som en del av temaet i preken:

La oss være gjester og forvaltere på (Guds) din jord, som sankere og ivaretagere.

deClaissé-Walford (2014) drøfter begrepet *hesed* fordi det er en utfordring å oversette fyllden av begrepet. Begrepet favner mer enn vårt språk kan formidle: kjærlighet, nåde, trofasthet, godhet, barmhjertighet m.m. Det er også et relasjonelt begrep. I den hebraiske bibelen ser man det gjerne i forbindelse med å beskrive hvem HERREN er og hva HERREN gjør (for eksempel Rut 1,8).

Salmenes bok bruker *hesed* 130 ganger. *Hesed* anvendes 255 ganger totalt i den hebraiske bibelen (deClaissé-Walford, 2014).

Salme 126 er en av «sangene» fra de såkalte «Song of Ascents», som omfatter salmene 120–134. Salmen blir forstått som en kollektiv klagesalme hvor Gud handlet i fortiden med sitt folk, som i nåtid skaper et håp om at Guds folk igjen kan lovprise HERREN (Day, 1990; deClaissé-Walford, 2014). Salmene 120–50 plasserer seg i posteksilsk periode, men det er allikevel stor usikkerhet knyttet til når de ble forfattet innenfor denne epoken.

Salme 126,1–6

Vers 1–3 i den hebraiske grunnteksten kan oversettes og leses som en fullført handling i fortiden (Berlin, 2023). I vers 2 kan verbet leses som fortid. I vers 4 er det en bønn til HERREN, mens avslutningen i vers 5–6 er lovprisningen, fordi HERREN igjen griper inn.

Det hebraiske verbet *shuv* (שׁוּב) vers 1 og 4, «å returnere og vende tilbake er i Bibel 2011 oversatt «vend vår skjebne.» Dette kan forstås som et uttrykk for det eskatologiske håpet i den hebraiske bibel. Det er drøftinger knyttet til verbet, men jeg går ikke nærmere inn i dette. En av de mest vanlige måtene å forstå den hebraiske grunnteksten på, er å vende tilbake fra landflyktighet eller eksil (deClaissé-Walford, 2014; Berlin, 2023).

Det eskatologiske håpet blir en dimensjon i Salme 126 som gir meg et hovedtema til prekenen: håp.

Salme 126 kan formidle en følelse av uvirkelighet, fordi etter så mange år med håp, så skjer det! Vær sterk! Håpet realiseres. Det oppleves som en drøm som går i oppfyllelse for dem det gjelder (deClaissé-Walford, 2014; Berlin 2023).

Verbet *rinnah* (רָנַח) lovprisningen som i den hebraiske grunnteksten blant annet forstått som å rope ut i glede, gjentas tre ganger (vv. 2, 5, 6). Repetisjonen av verbet gir gleden og lovprisningen intensitet. Det gir meg også en «bro» til Paulus utsagn i Filipperebrevet: Gled dere!

Å ha tillit til HERREN leser jeg også ut av vv. 1–6 i salme 126. Det leder meg i denne sammenheng til et skapelsesteologisk perspektiv. Metaforen om såkornet tar utgangspunkt i jordbrukskulturen (deClaissé-Walford, 2014; Berlin 2023). Mennesker er gitt forvalteransvaret for skaperverket. Gudsrelasjonen er sentral. Høsed er også sentralt, fordi det er et relasjonelt begrep og beskriver noe ved HERREN: Gud er kjærlighet (1 Joh 4,8b), og mennesket er skapt i Guds bilde (1 Mos 1,26). Menneskers lovprisning av skaperverket har dype røtter og uttrykkes i Salmenes bok, som i salme 126.

Jordbruket er bakteppet for metaforen å så (vers 5) og såkorn (vers 6), en metafor jeg tolker som uttrykk for forventning og håp. En annen metafor i salme 126 er vann. Enten det er fortid, nåtid, eller nær framtid, peker metaforene til den hebraiske bibelens eskatologiske håp. Selv om landskapet er tørt, så fylles elveleiene av vann på vinterstid, og landet blir igjen fruktbart. Det er håp i en slik syklus: fra noe blir sådd, til det vokser og modnes og kan høstes.

Paulus brev til Filipperne 4,4–9

Det eskatologiske håp og lovprisningen finner vi igjen i Fil 4,4: *Gled dere!*

Paulus sitt korte utsagn blir hovedsaken i tekstgjennomgangen av vers 4–9: Gled dere! (χαίετε, Fil 4,4). Som i salme 126, er det også her tale om håp og framtid.

Paulus skriver ikke at Jesus er Kristus, fordi Kristus er Messias. Den greske bruken av det hebraiske Messias er Christos med bestemt artikkel. I Rom 1,3–4 har Paulus en kristologisk bekjennelse: «Det er evangeliet om Jesus Kristus, vår Herre [...] Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde.» Kristus-betegnelsen har sitt opphav i Oppstandelsen (Sandnes, 1996).

Gled dere! Utsagnet kan si noe om her og nå, en bestemt kontekst, men peker også ut over konteksten fordi det formilder det eskatologiske håp (Sumney, 2007). En antagelse Sumney (2007) har, er at Paulus sitt valg av aorist imperativ passiv av «å vite»

(γνωσθήτω) i Fil 4,5a kan være et virkemiddel overfor datidens lesere (og oss) som skaper en kontrast til den aktive handlingen som Paulus formaner til: å være vennlig, vise godhet og mildhet. Adjektivet *ἐπιεικής* blir i Fil 4,5 brukt som substantiv (*τὸ ἐπιεικές*). På engelske oversettes det gjerne som «the gentleness,» og i Bibel 2011 oversettes det slik: «La alle mennesker få merke at dere er vennlige.» (Fil 4,5a)

I vers 5b får vi vite at «Herren er nær» (*ὁ Κύριος ἐγγύς*). Det eskatologiske håp formidles om Kristi gjenkomst og ny skapelse (Jes 66,22; Åp 21,1.5).

Paulus sin kontekst er fengsel. I salme 126 betones håp i gudsfolkets klage. Lovprisningen avslutter salme 126. Hos Paulus gjentas lovprisningen fra hans fengsel: gled dere, for Guds rike er nær! Det eskatologiske håp klinger videre i en kristen kontekst.

I vers 7 blir hjertet nevnt av Paulus. Guds fred som overgår alt, vil vokte eller bevare (*φρουρέω*) hjertene.

Mennesket skapt i Guds bilde (1 Mos 1,26) står i relasjon til HERREN. Høsed blir aktuell også i denne sammenheng, og det er med disse «brillene» jeg leser tekstene. Mennesket er forvaltere av skaperverket. Det kristne «vesen» som Paulus formaner til i Fil 4,4–9 ser jeg i lys av høsed: Gud er kjærlighet (1 Joh 4,8b) og skapelsesteologi. Guds fred bevarer hjertet, og gir overgang til *Shema* og det dobbelte kjærlighetsbud i Matt 22,34–40.

Evangeliet etter Matteus 22,34–40

Hagner (1995) ser den jødiske trosbekjennelsen *shema* i lys av en vertikal og horisontal akse.

Uttrykket *ὁμοία αὐτῇ* (Matt 22,39) kan oversettes i retning av «lik som» (Hagner, 1995). Det dobbelte kjærlighetsbud har to bud som er lik som – en likhet. En viktig dimensjon i *shema* her gjengitt fra den greske grunnteksten er *ἀγαπήσεις*, «du skal elske ...» (Matt 22,37). Det minner meg på 1 Kor 8,1–3, hvor Paulus drøfter *γινώσκω* versus *ἀγαπάω*. Paulus skriver i 1 Kor 8,1 at det er kjærlighet (*ἀγαπάω*) som bygger opp. For hva hjelper det om

man har all verdens kunnskap (γινώσκω) men ikke kjærlichkeit (ἀγαπάω)? I Matt 22,37: «Du skal elske...» er hovedsaken ἀγαπάω. Menneskets kjærlichkeit til hverandre beveger seg langs en horisontal akse (1 Joh 4,8a), mens Gud beveger seg langs den vertikale fordi Gud er kjærlichkeit (1 Joh 4,8b).

Rut 1,8 bruker jeg her for å belyse noe av begrepet høsed, om Gud og om menneskers gudsrelasjon. Det å ha tillit til Gud er et motiv. Begrepet «Mors Hus» anvendes i Rut 1,8. I samtiden var det nok et uventet narrativ i et patriarkalsk samfunn (Sakenfeld, 1999). Ifølge Sakenfeld er det ikke tilfeldig at begrepet «Mors Hus» anvendes, fordi det formidler noe om hvordan menneskeskapte kategorier kan skape begrensninger i gudsrelasjonen. I et patriarkalsk samfunn forventes det i større grad bruk av «Fars Hus» enn «Mors Hus.» Et poeng er at «Mors Hus» tydeliggjør hvordan menneskers begrepsverden og kategorier kan skape begrensninger i møte med Guds kjærlichkeit, høsed (Rut 1,8). Til slutt skal også nevnes at verbet som brukes salme 126 i vers 1 og 4, «å returnere eller vende tilbake» (שוב) også blir brukt i Rut 1,8. Å bevare håp er sentralt.

Avslutning

Prekenens tema blir håp og hjerte med et skapelsesteologisk perspektiv.

La oss være gjester og forvaltere på din (Guds) jord, som sankere og ivaretagere.

Setningen fra den samiske ungdomsbønnen, som blir brukt som tema, formidler en kjerne i den samiske kultur og identitet.

Etikk (Matt 7,12; 22,34–40) ble ikke berørt i tekstgjennomgangen. Det kan for eksempel knyttes til sluttrapporten som Sannhets- og forsoningskommisjonen la frem 1 juni 2023.

Hjertet er jordsmonnet som såkornet kan vokse i. Storsamfunnet og kirken har en fortid som det er behov å ta oppgjør med angående fornorskningspolitikken. Framtiden—å ha tillit til og håp om forsoning—et såkorn som kan få vokse. Hjertet er jordsmonnet det kan få vokse i.

Det er ikke plass til å redegjøre for alle detaljer og valg for gudstjenesten og markeringen i Nordlyskatedralen 5. februar 2023. Jeg hadde ansvar for markeringen og gudstjenesten, og inviterte lederen for Alta Sameforening til å holde preken og å være medliturg. Det nordsamiske språk ble brukt aktivt i liturgien og i menighetens agender. Preken ble holdt på nordsamisk, og norsk oversettelse lagt i menighetens agende, som eget ark. Vi feiret med utvidet kirkekafe, og lederen for Alta Sameforening ble intervjuet av undertegnende.

Forslag til salmer

Inngangssalme: 758 Langt Nord under store Bjørnen
(Samefolkets nasjonalsang)

Etter preken: 684 Tenk når en gang samles

Forbønnsvar: 731 Jeg folder mine hender små

Offertoriesalme: 48 Deilig er jorden

Under nattverden: 384 Syng lovsang hele jorden

Avslutningssalme: 339 Skriv deg Jesus på mitt hjerte

Litteratur

Berlin, A. & Sommer, B. (2023). *JPS Bible Commentary: Psalms 120–150*. The Jewish Publication Society.

Day, J. (1990). *Psalms*. Publ. by JSOT Press for the Society for Old Testament Stud.

deClaissé-Walford, N.L., Jacobson, R.A., & Tanner, B. L. (2014). *The Book of Psalms*. William B. Eerdmans Publishing Company.

Hagner, D. A., Hubbard, D.A., Barker, G. W., Watts, J. D. W., & Martin, R. P. (1995). *Word Biblical Commentary: Matthew 14–28: Vol. 33 B* (pp. XXXIX, 419–935). Word Books.

Sakenfeld, K.D. (1999). *Ruth*. John Knox Press.

Sandnes, K.O. (1996). *I tidens fylde: en innføring i Paulus' teologi*. Luther.

Sumney, J.L. (2007). *Philippians: A Greek Student's Intermediate Reader*. Baker Academic.

Fastelavnssøndag

11. februar 2024

Jes 53,1–5 Såret for våre overtredelser
1 Kor 1,18–25 Vi forkynner en korsfestet Kristus
Joh 12,20–33 Jesu død og herliggjørelse

Styrke og svakhet, makt og avmakt

Tekstene denne søndagen inneholder en rekke ordpar som skaper spenning. Korset betegnes som en dårskap, men også som Guds kraft. Kristi kors er en snublestein, men også Guds kraft og visdom. Guds dårskap er visere enn menneskenes visdom, og Guds svakhet sterkere enn menneskers styrke. Guds navn skal herliggjøres når Kristus løftes opp, korsfestes, og drepes.

I vår kristne kultur er korset blitt et ufarlig symbol på vår tro som mange av oss bruker som smykker. Men korset er, historisk sett, et brutalt torturredskap. Hvordan kan et torturredskap peke i retning av Guds herlighet?

Den første kristne kirke opplevde forfølgelser, og mange av de kristne heltene ble torturert og drept. Betyr det at lidelse, smerte, og offer er et mål i seg selv i vår tro? Hvilket gudsbilde får vi da? Mange av oss har vokst opp med en teologi der Kristus ble beskrevet som et passivt offer for Guds vrede over synden. Vi lærte at Gud er rettferdig og trenger et offer for å bli forsonet og blidgjort. Dette gudsbildet førte til at vi oppfattet Gud som hevnjerrig, opptatt av straff og dom.

Men jeg tror det bærer helt galt av sted hvis vi tenker at Gud i rettferdighetens navn har behov for å straffe en uskyldig. Gud herliggjøres ved *selv å bli et offer*. Nøkkelen til å forstå dette ligger

i Kristi selvhengivende kjærlighet. Han er ikke et passivt offer som Gud utsetter for smerte og dødelig vold. Kristus gjør dette aktivt og frivillig. Dagens tekst viser oss at han var klar over hva som ventet ham: han var redd, men han valgte selv å gå opp til Jerusalem, og han gjør det for å ta et oppgjør med synd, ondskap, død, og djevleskap.

Alle som har elsket noen vet at den som elsker er sårbar, for kjærligheten kan ikke tvinge. Våger vi kjærlighet kan vi bli såret: vi kan miste den vi elsker, vi kan bli sviktet, og vi kan oppleve at vår kjærlighet ikke blir tatt imot. Også Guds kjærlighet er avmektig. Han kan gi kjærlighet, men han kan ikke tvinge oss til å ta imot. Men i kjærlighetens sårbarhet, ligger også kjærlighetens styrke. For hva er det døden, djevelen, og synden ikke kan stå imot? Jo, det er Guds kjærlighet. Ingen har større kjærlighet enn den som gir sitt liv for sine venner! Kristi død og hans frivillige offer, blir til liv for oss.

Passiv eller aktiv?

Hvordan møter denne teologien dagens brutale virkelighet? I en tid der mennesker står mot hverandre og krigens maktspill og voldsbruk skaper sår, traumer, og tar uskyldige liv, er vi mer enn noen gang fylt av avmakt. Vi erfarer at bruk av makt utvikler seg til maktmisbruk, som så fører til mer hat og flere konflikter. Hvordan skal vi kunne stå opp mot den maktbruken og volden som vi daglig ser brutale bilder av?

Jeg tror det er viktig å peke på at den kristne lære om korset peker i en retning som bryter med den krigerkulturen vi finner mange steder i gammeltestamentet, nemlig at ondskap ikke kan beseires med hevn og hat. Samtidig er det viktig å holde fast ved at Gud er rettfærdig. Han tåler ikke synd, urettferdighet, løgn, hat, vold, eller maktmisbruk. Han står på de svakes side. Vi trenger maktmidler i samfunnet, men bare for å begrense og tøyse ondskap. Faren for selv å bli ond når makt utøves, er alltid til stede. Kampen for sannhet og rettfærdighet kan bli brutal hvis den ikke følges av fredstanker og barmhjertighet. Derfor er det viktig å minne hverandre om at veien til vekst i oldkirken, ikke gikk gjennom makt og tvang.

Psykologien lærer oss om *tilskuereffekten*. Når mange mennesker er samlet er det lett å bli passivisert, også når vi blir vitne til brutal ondskap. Å unngå å gjøre det man opplever som rett, kan gi moralsk skade. Det er derfor avgjørende at vi minner hverandre om at Kristus ikke var en *passiv tilskuer*, verken i livet eller i møte med døden. Lidelse er med andre ord ikke et mål i seg selv. Kristus talte mot ondskap, hykleri og grådighet: han spiste med syndere og tollere; han gav mennesker verdighet gjennom tilgivelse og oppreisning; han helbredet og gjorde godt. Alt dette var en del av Kristi forsonende gjerning.

Gud tåler ikke urett! Én gang skal rettferdigheten seire. I kirken kalles vi til kamp i ord og handling; mot urett, rasisme, og brutal voldsbruk. Guds navn herliggjøres ikke av at vi tause lar ondskapen råde. Vi kalles til å stå på de svakes side, påtale urett, og stå opp for dem som urettferdig lider gjennom ord og handling!

Salmeforslag

- 1 – Herre Gud ditt dyre navn og ære
- 520 – Gå gjennom byens lange, rette gater
- 162 – Såkorn som dør i jorden
- 345 – Å kor djup er Herrens nåde

Askeonsdag

14. februar 2024

Jona 3,3–10 Jona i Ninive
2 Pet 1,5–11 Troen skal utfolde seg i livet
Matt 12,38–42 En ond slekt krever tegn

Repentance and hope lie at the heart of Ash Wednesday's liturgical celebration. Although penitential in character, the start of the season of Lent is not at all a gloomy time. Impending judgement may be the catalyst for repentance, but repentance is founded on the hope of God's mercy and of God's gracious invitation to live in God's company and walk according to God's ways.

The biblical texts appointed for Ash Wednesday capture well this call to repentance and invite a fresh view of the hope set before us in Christ, as well as a pathway towards the virtues in which we are invited to grow.

Nineveh's willing repentance

Jonah 3:3–10 focuses on Jonah's mission in Nineveh and the repentance of its people. It is remarkable because this repentance comes about from the people's own initiative. Jonah does not himself call them to repent, he simply announces the imminent calamity which is to come upon the city: 'Forty days more, and Nineveh shall be overthrown!' (3:4) The text declares that the people believed God and proclaimed a fast and put on sackcloth. When the king of the mighty Assyrian empire hears of it, he follows suit, proclaiming a decree that both humans and animals

should fast, and that both should be covered in sackcloth. It suggests a somewhat comical scene, but with a most serious intent that 'God may relent and change his mind' (3:9).

The German scholar Klaus Koch discerns here God's sympathy with sinful humanity, seeing in the outcome 'a significant withdrawal (nihham) of a divine intention' (Klaus Koch: *The Prophets*, vol. 2, p. 184). He identifies that intention with the evil in the Assyrian capital which had triggered off events. He proposes that in this prophetic writing, we can see how human insight and a change of human attitude have developed as determining factors in the call to repentance by the time of the post-exilic period. He describes it as 'the prophecy of conversion, taken to its ultimate conclusion.'

Koch views the book of Jonah as a devastating self-criticism on the part of prophecy, which was gradually disappearing from Israelite society, and cites von Rad in suggesting that 'in calling itself into question before God, something of prophecy's finest spirit [...] has risen again' (ibid., p. 184).

Drawing on discussions of genre criticism, James D. Nogalski identifies in the Book of Jonah characteristics of satire, as well as novella and midrash. He suggests the figure of Jonah, which receives only modest mention elsewhere in 2 Kings 14:25, offers 'the perfect foil' for the book's post-exilic author (James D. Nogalski: *The Book of the Twelve*, p. 403). He contrasts the portrayal of Jonah's bigotry with the willingness of the foreign characters of the book to be enlightened, noting how quick the Ninevites are to repent (ibid., p. 406). He notes that Jonah's terse speech to the Ninevites (3:4) is just five words in the Hebrew text, and offers no way out, but that this vindictive statement of doom serves God's purpose, not Jonah's (ibid., p. 442). As happens repeatedly, 'God ignores our prejudices so that the spirit can come in unforeseen ways' (ibid. p. 443).

Joseph Jensen also highlights the irony of the book, how the merciful character of God becomes 'an accusation for Jonah who does not wish to see such mercy manifested toward the pagan

Ninevites' (Joseph Jensen: *Ethical Dimensions of the Prophets*, p. 166). He contrasts this portrayal of Jonah with the prophet Joel, who similarly gives both call to penance and a reminder of God's mercy.

The Book of Jonah records that when God saw that the people of Nineveh turned from their evil ways, 'God changed his mind about the calamity that he had said he would bring upon them; and he did not do it' (3:10).

Jonah as Gospel sign

Matthew 12:38–42 sets the people of Nineveh as a standard to be measured against, since 'they repented at the proclamation of Jonah' (12:41). But they will be a judgement to those who disregard the 'something greater' to which Matthew's Gospel refers. Likewise, the 'queen of the South,' who travelled from the edges of the known world in present-day Northern Ethiopia to attest to Solomon's wisdom and reputation, will be a judgement in the face of the 'something greater' which is now being heralded.

Exactly what this 'something greater' is remains unstated in Jesus's response to the demand of the scribes and Pharisees. The neuter gender suggests this is not simply the person of Jesus. Scholars attribute a range of meaning, Douglas Hare suggesting a focus more on the kingdom, pointing to the activity of Jesus and his disciples 'through which God is working out his purpose for the world' (Douglas R.A. Hare: *Matthew*, p. 143). Margaret Davies infers that it refers to Jesus's resurrection as 'an even greater sign of God's mercy than Jonah's survival' and 'even more remarkable than Solomon's wisdom' (Margaret Davies: *Matthew*, p. 106). In their critical commentary, Davies and Allison point out that in the Synoptic tradition, the kingdom and its preaching are never separated from the person of Jesus which together constitute the Christ event as both kingdom and herald (W.D. Davies & Dale C. Allison: *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to St Matthew*, p. 358). They also note the eschatological implication of the future tense, that both the people of Nineveh and the queen of the South 'will rise up' at the judgement, a description strongly evocative of resurrection as well (ibid., p. 357).

The allusions to Jesus's death and resurrection are more explicit in how St Matthew's Gospel presents the 'sign of prophet Jonah' (12:39). Jesus rejects the demand for a sign, much as a Lenten revisiting of Jesus's temptations in the wilderness (4:7) recalls Jesus citing the injunction in Deuteronomy that 'You shall not put the Lord your God to the test.' But Jesus nevertheless points them to the sign of the prophet Jonah. An interpretation of this sign is given in verse 40, as the three days and nights in the whales' belly corresponding to the Son of Man's period of burial 'in the heart of the earth.' Mathematical concern over counting the nights can be assuaged in the light of ancient Jewish practice which counted part days as wholes. The experience and person of Jonah become sign of the Christ event in Jesus's death and resurrection. As Davies and Allison note, the resurrection is 'God's one great sign to Israel' (*ibid.*, p. 355).

A Lenten invitation to be transformed

Recalling on Ash Wednesday the sign and experience of Jonah sets before us, the foundational hope of our faith provided by Christ's resurrection as we embark on the Lenten season of penitence. In the assurance of the Christ event to be celebrated at Easter, we can turn our lives towards repentance and to a growing attention to the 'something greater' to which Matthew's Gospel attests. As demonstrated by the people of Nineveh and queen of the South, the door is open to a transformational response.

2 Peter 1:5–11 offers guidance in seeking the virtues which may result in transformation and fruitfulness. The letter contrasts the blindness associated with sin with the effectiveness derived from knowledge of Jesus Christ (1:8–9). Every effort is encouraged of the Christian community to support faith with goodness, knowledge, self-control, endurance, godliness, mutual affection, and love. These virtues have a multiplying impact on one another. As Charles Bigg observes, the moral and spiritual life can be expanded by effort, through 'cooperation of the human will with the divine' (Charles Bigg: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St Peter and St Jude*, p. 257).

Transformation found with the other

Listeners to St Matthew's Gospel would not be deaf to the foreign origins of those positive examples cited by Jesus in the people of Nineveh and the queen of the South. The Book of Jonah can itself be viewed as a parody of exclusive claims on God's mercy. The experience of God's mercy has the potential to unite those not normally found together. From my own experience, I recall an ecumenical celebration of Ash Wednesday on the banks of the White Nile in Malakal in South Sudan in which humility and penitence overcame barriers of ethnicity and even religion. In the context of tribal conflict exacerbated by civil war, people of different ethnicities and religious traditions found themselves able to share in the penitential sign of ash, and with it in the desire for lives and relationships to be transformed.

The repentance of the people of Nineveh also invites us to ponder the present-day city of Mosul in Iraq which lies on the opposite bank of the River Tigris from the archaeological site of ancient Nineveh, the latter having been destroyed in 612 BCE following the defeat of the Assyrian empire. Mosul has had a significant Christian presence from the early history of the church. This community survived doctrinal schisms in the 5th century and the Arab conquest two centuries later. But the 21st century has taken a grave toll, with pressures on the Christian community exacerbated by the Iraq wars and the calamitous arrival of the IS armed group which forced the remaining Christian community to leave overnight in the summer of 2014. Following the defeat of IS, significant voices within Mosul have encouraged their former Christian neighbours in their desire to return. One formal sign of hope is the UNESCO project *Revive the spirit of Mosul* launched in 2018 to restore amongst other buildings, two key churches and a mosque after 80% of Mosul's Old City was destroyed during IS occupation. As the project's rationale observes, 'restoring the identities within the communities of Mosul contributes to reconciliation and promotes more just, peaceful and inclusive societies.' (cf. <https://www.unesco.org/en/revive-mosul/heritage>)

Ash Wednesday encourages repentance of us all as we seek to live in the light and hope of Christ's resurrection and to seek the good of the communities to which we have been called. May Nineveh inspire us all to seek the good of the other, and to recognise and pursue what makes for reconciliation within our societies. May the hope of God's mercy offer an invitation to all to live in God's company and walk according to God's ways.

Possible Hymns

Amazing grace

Let us with a gladsome mind

Just as I am without one plea

I heard the voice of Jesus say

1. søndag i fastetiden

18. februar 2024

1 Mos 4,1–7 Du skal være herre over synden
1 Kor 10,10–13 Ingen overmenneskelig fristelse
Matt 16,21–23 Om lidelsen og Peters protest

Til NNK-lesere i mars 2024, fra NNK-skribent i november-23:

Mon hvordan verden ser ut når denne teksten skal brukes. Hvordan vil det gå i Det hellige land? I Ukraina? Hva annet vil ha oppstått og gått forbi? Sterkere enn ellers, kjennes det vanskelig å skrive til innspill for prekantanker et halvt år fram i tid. Men jeg får prøve.

Her i forberedelsesrommet preges jeg av stadige helvetesnyheter fra krig og terror. Ufattelige sivile lidelser, på alle fronter. Vanvittige ødeleggelser. Gaza, Hamas og Israel. Ukraina. Og så alt for mye annen nød og konflikter som ikke når opp i nyhetsbildet. Sammen med det folk strir med og forteller om fra diverse livsødeleggende settinger. Mens hverdagslivet mitt ellers gir nydelige naturopplevelser og interessante kulturmøter som vikarprest i Varanger for ei tid. (Permisjon og jobb-bytte innimellom anbefales!) Ordløs fortvilelse for alt det vonde. Takknemlig glede for så mye.

Her sitter jeg da med tekstene for 1. søndag i faste til våren. *Du skal være herre over synden, Ingen overmenneskelig fristelse, og Om lidelsen og Peters protest* står det bak tekstreferansene jeg

har fått tilsendt for tekstgjennomgangen, hhv. 1 Mos 4,1–7, 1 Kor 10,10–13, og Matt 16,21–23. Jeg antar «overskriftene» kommer fra et sted utenfor NNKS redaksjon. Og at vi skal forsøke å la tekstene tale—og tales om—i både sin helhet og sammenheng.

Historien om Kain og Abel, først. Og stadig aktuell. Herren som ser med velvilje på den ene, og overser den andre. To brødre i nettopp det landskapet som de daglige helvetesreportasjene kommer fra nå. Etter denne søndagens avsnitt, kommer også sterke setninger: «Er jeg min brors vokter?» «Hør, din brors blod roper til meg fra jorden!» Og også merket som skal verne ham mot hevsn.

(Korinterbrevsutdraget som hører til dagen, hvordan kan det tas inn uten å bare forvirre og fremmedgjøre?)

Dagens pretekst og setting er sterk, sentral, og har mye som «spiller med» i ordene. Vi er ved vendepunktet i evangelieberetningen. Peter har akkurat uttalt den store bekjennelsen. Herfra går det til Jerusalem, til Jesu lidelse og død. Og også disiplenes, og vår, etterfølgelse. Ord om å «fornekte seg selv, ta sitt kors opp, følge [...]»

Jeg berøres av Jesu spørsmål i avsnittet foran, og jeg må ha det med. «Hvem sier folk at Menneskesønnen er?» spør han først. Etter svarene disiplene refererer til, kommer spørsmålet til dem selv: «Og dere, hvem sier dere at jeg er?»

Det kan svares med en bekjennelse, som her hos Peter: «Du er Kristus, Sønn av Den levende Gud!» Eller Marta sin, i Johannes 11,27. Et håp, en tro: ja, jeg tror at Jesus er Guds ansikt og vesen, Gud i verden, Den levende Gud i all verdens nå! Og det skal også svares i forkynnelse, i samtaler, i handling, med levd liv.

Vi, hvem sier vi at Jesus er? Hvem viser vi at Han er? Med det vi sier, måten vi driver kirke på, hvordan vi møter mennesker og er samfunnsborgere, lokalt og globalt. «Midt i alt som er,» som gode kollega Sunniva Gylver sier.

«Og dere, hvem sier dere at jeg er?»

Jeg har skrevet det i NNK før og snakket om det utallige ganger: Håkon Blekens glassmaleri i Vålerenga kirke er et sterkt svar på Jesu spørsmål. Det er et av de dypeste gudsbildene jeg vet om. Som motiv i Jesu liv-rekka med tittelen *Nedstigningen i dødsriket*, bruker Bleken det ikoniske fotoet av jødegutten fra Warszawa-ghettoen i 1942: den lille gutten som med hendene i været trues av soldat med gevær. På oppstandelsesvinduet over utgangsdøra vår, står den samme skikkelsen, men denne gang i blått. Hvor de løftede hendene kan være til velsignelse, til oppfordring om forsoning, løfte om følge, der menneskene går ut og inn i nye dager og tider med Den korsfestede og oppstandnes armer holdt ut over oss og verden.

Jeg må ha dette med meg også i dagens setting med de ufattelige meningsløse lidelser og grusomhet mennesker igjen og stadig lever i. I alle kommende fastetider. Nedstigning i dødsriket. Kristus er der.

Fastetid og eleison

Første fastetidssøndag. Etter fastelavnssøndag og karnevalsmoro. De andre årene er det Jesu fristelse og Getsemane-bønnen som er teksten. I årets er det altså Peter som er fristeren, han tiltales med selveste Satan-navnet. «Vik bak meg, Satan! Du er en *skandalon* (snublestein, snaresetter) for meg», sier Jesus. Rett før dette har Peter fått høre at «salig er du, Simon, sønn av Jona. Dette har du fra min Far i himmelen.» Det var da han uttalte Kristus-bekjennelsen og fikk sitt kirkeklippenavn Peter og tilsagn om himmeriksnøklene som respons. Saligkåret og satankalt rett etter hverandre.

Når Jesus vil forklare dem at «det er nødvendig» — det guddommelige *dei* — at han må lide og dø, da kommer reaksjonen: «Gud fri deg, Kyrie!» sa Peter til Jesus. Eleison til deg, Herre! «Dette må ikke være til deg!» Men han blir blankt avvist, bryskt irettesatt: «Du har ikke Gud i sinne, men det menneskelige.» Parallellene i Markus har ikke med dette, og Lukas ikke det med *skandalon*.

Jeg skjønner jo Peter. Og lurer kanskje på om det da her kan løftes fram hvordan vår kyrie kan rettes til Ham. Fordi Kristus står i det. Gud trenger ikke befris eller skånes. At det var dette Gud hadde i sinne: å gå inn i det selv, være med mennesket og verden. «Noen må våke – Herre, du våker.» Så vi kan rope Herre miskunne deg. Og bære miskunn med oss ut. Kyrie eleison!

Noen flere ansatser

Prekmenteksten gjentas i trosbekjennelsen: «Korsfestet, død og begravet. Sto opp fra de døde tredje dag.» Slik Jesus i dagens tekst vil vise disiplene at de ledende ville komme til å la ham lide mye. Bli drept. Bli reist opp igjen, på den tredje dag.

På den tredje dag: En, to, tre. «På det tredje gjelder det!» La den tredje dagen komme!

Korsteologi, Messiashegghelgheten: at alt skal forstås i lys av Jesu død og oppstandelse.

Forsakelse og trosbekjennelse: «Vik bak meg!» Vi får vende oss i retning Gud Fader, Sønn, og Ånd, og la Ham gå foran oss.

Salmer

Fastetidssalmer: Under salmeboka nr. 108–120. Temaet etterfølgelse nr. 408–439, og Herre, du vandrer. Da Herren kom. Det er navnet ditt. Noen må våke. Gud græt. Lær meg å kjenne.

Fredssalmer: En gammelkirkelig fredssalme er 730 Gi fred. En palestinsk fredsbønn finner man på 637. Torbjørn Egner sin, skrevet i FN's grunnleggelsesår, 731. Fredslitaniet, fastetidslitaniet.

Dåpssalmer: 581, 590, 594?

Mitt utkast til salmeseddel blir kanskje 433. 581 * 737. 980. 730. 738.

2. søndag i fastetiden

25. februar 2024

1 Mos 3,8–15 Oppgjør etter syndefallet
Rom 5,17–19 Fall og rettferdighetens gave
Luk 7,36–50 Hun som fikk syndene tilgitt

GT-teksten:

1 Mos 3,8–15 Oppgjør etter syndefallet

Vi møter kvinnen og mannen, og en Gud som vandrer omkring i hagen. Beskrivelsen av denne teofanien, at Gud viser seg, er svært menneskelignende: Gud som en som vandrer i hagen. Når kvinnen og mannen hører lyden av Herren Gud, så gjemmer de seg, for de er nakne, og det er som om de vet at de har gjort noe de ikke skal gjøre, som barn som vil gjemme seg for straffen. Gud spør dem hvordan de visste at de var nakne, og kvinnen peker på slangen som den skyldige. Gud så dem, selv om de gjemte seg.

Brevteksten:

Rom 5,17–19 Fall og rettferdighetens gave

I disse to versene tegner Paulus opp kontrasten om hvordan menneskets fall en gang etablerte et rike av synd og død, og om hvordan en annen, Jesus, etablerer et rike av nåde og liv. Sammenhengen er ubrytelig: Kristus sitt ene liv og død fører til frifinnelse for alle. Vers 20 er ikke med i teksten her, men jeg vil gjerne ha det med: «Loven kom til for at fallet skulle bli stort. Men der synden ble stor, ble nåden enda større.»

Evangeliet:

Luk 7,36–50 Hun som fikk syndene tilgitt

Jesus besøkte ofte mennesker. Vi hører ofte fortellingene om at han besøkte dem ingen andre besøkte, men her er vi med ham inn til en fariseer. Jesus har takket ja til invitasjonen fra en som sannsynligvis var rik, og i den øvre halvdel på samfunnets rangstige. Han tar plass også ved dette bordet. Det kan kanskje være en trøst for oss i norsk middelklasse, at han også tar plass ved vårt bord. Men etter ham følger en kvinnesom etter datidens normer lever et syndefullt liv. Som lesere vet vi ikke hva hun har gjort eller hva hun har latt være å gjøre. Vi vet ikke om hun selv ville beskrevet seg slik, for det er evangelisten som betegner henne som syndig. Det er verdt å bemerke at kvinnen selv ikke har noen stemme i fortellingen. Det eneste vi hører fra henne, er gråt. Vi får lese hvordan hun handlet, hva hun gjør, men i fortellingen er hun ordløs. Så tenker Simon på dette merkelige, litt pinlige, som skjer: at en syndig kvinne rører på denne måten ved Jesus. En som fornedrer seg ved å komme krypende til hans føtter, som våger å komme ham helt nær med kropp og sårbarhet, med sine tårer og hår. Det må ha vært noe intimt over situasjonen, at en kvinne på en slik måte rører ved en mann som blir sett opp til. Slik sett er kvinnen sterk og modig. Jesus blir den ordløses stemme. Jeg vil likevel ikke si at det er kun han som gir henne verdighet, hun gjør det også selv. Ved sin modige handling og hengivelse er hun sterk, verdig, og forbilledlig: hun gir med det hun er og har.

Moen momenter til preken

Om det er lenge siden man forkynte om synd og nåde, så kan man bruke alle tre tekstene til å gjøre dette til tema, og holde en god gammeldags, luthersk preken. En preken om dette som gjennomsyrrer troa og kristendommen. En utlegning, eller en åpen drøfting rundt hva synd er, og hvordan nåden gjør oss fri. Et poeng kan være å ta med setningen i brevtoksten som er utelatt i tekstutdraget: «Men der synden ble stor, ble nåden enda større.»

Et annet tema er at Gud også ser når vi glemmer oss og ikke tror at han ser. Han så kvinnen og mannen i hagen, selv om de—som barn—gjemte seg når de hadde gjort noe som ikke ble godt. I evangelieteksten tror fariseeren at Jesus ikke vet. At han

som lar kvinnen komme ham så nær, umulig kan vite hvem hun er og hva hun representerer. Men Jesus vet, og ønsker henne likevel velkommen til å komme ham helt nær. Det kan være et frigjørende budskap for mennesker som ikke våger nærme seg Jesus fordi de kjenner seg uverdige eller urene.

Så er det et tema som Jesu selv bringer til torgs der i fariseerens hus. Skammen som det virker som de andre i huset legger på kvinnen, vendes mot dem. Det er som Jesus holder opp et speil når han sier til Simon:

Ser du denne kvinnen? Jeg kom inn i ditt hus; du gav meg ikke vann til føttene mine, men hun fuktet dem med tårer og tørket dem med håret sitt. Du ga meg ikke noe velkomstkys, men helt fra jeg kom, har hun ikke holdt opp med å kysse føttene mine. Du salvet ikke hodet mitt med olje, men hun smurte føttene mine med den fineste salve.

Jeg tenker at Jesus sier til Simon: «Ikke vær så opptatt av den andre gjør, men av det du selv ikke gjorde.» Kvinnen får et mykt møte med Jesus, Simons blir hardt.

Vi er i fastetiden, og på veg mot påskefeiringen. Vi vet gjennom alle fortellingene vi har, at de mektige ikke alltid kom heldig ut av Jesus sin konsekvente kjærlighet. Derfor tok de også livet hans. Men fortellinger slutter ikke der, for Jesus stod opp, kom tilbake, og viste seg for disiplene sine igjen. Hans ubetingede kjærlighet for dem som viser sin sårbarhet varer. Den kjærligheten er også til oss. Speilet han holder opp for Simon er også vårt speil, og en mulighet til å se om vi ser mer på hva andre gjør galt enn å selv forsøke å gjøre det gode.

Salmeforslag

Åpning:	422b – Jesus, det eneste, helligste reneste
Dåp:	592 – For augo våre faldar
Mellom lesninger:	576 – Som spede barnet drikk si mjølk
Etter preken:	120 – Du er Guds Sønn, den sterke!
Nattverd:	621 – Nå dekkes bordet
Sluttsalme:	371 – Om alle mine lemmer

3. søndag i fastetiden

3. mars 2024

Job 2,1–10 Godt og vondt fra Gud

Ef 6,10–18 Guds rustning

Mark 9,17–29 Jesus driver ut en vond ånd

Paranormalitet

Mens jeg skriver dette, går det en diskusjon i Vårt Land om psykedelika og åndelige erfaringer. Uansett hva man måtte mene om eksperimentet med prester og kontrollerte inntak av psilocybin, reises det spørsmål om Guds ulike åpenbaringsformer. Er det mulig å se Gud gjennom drømmer eller hallusinasjoner? Hva er forholdet mellom kristen tro og paranormale erfaringer?

Svaret er ikke så enkelt å gi. Gud viser seg for mennesker gjennom det skrevne ord, men også i fenomener som ikke kan forklares eller etterprøves. Gud viser seg for mennesker i de mest ekstatiske opplevelser på fjelltopper, men også i den dypeste fornedrelse i lavlandets skumle bakgater. Det leder oss rett inn i denne søndagens dramatiske evangelium.

Ned fra fjellet kommer vi

Denne fortellingen er hos alle de tre synoptikerne plassert direkte etter Jesus forklarelse på fjellet. Det er rett og slett det første som skjer etter at de har blitt vitne til en herlighet som nesten ikke kan gjengis med ord, altså en paranormal erfaring.

Overgangen er brutal, idyllen blir brutt så ettertrykkelig og heslig som vi kan tenke oss. Det som i dag trolig ville blitt kalt epileptiske anfall, kombinert med hissige menneskemengder,

er langt fra idyll. Diskusjonen handler ikke om diagnosen eller om hvilke tiltak som burde settes inn. Den handler om disiplenes maktesløshet: de får ikke til å drive den onde ånden ut.

Evangelistene framstiller Jesus som oppgitt, utålmodig og refsende overfor folkemengden. Men hos Markus skjer det noe mer, idet det refereres en kort og intens samtale mellom Jesus og guttens far. I paralleltekstene hos Matteus og Lukas finner vi ikke dette mellomavsnittet fra vv. 21–25. Den innskutte samtalen mellom Jesus og guttens far er altså særstoff hos Markus, det eldste evangeliet. Samtalen handler om tro og sviktende tro, håp og sviktende håp. Det er en genuint sjelesørgerisk samtale der Jesus ber faren fortelle litt mer om hvordan dette er og har vært. Det skal vi komme tilbake til mot slutten av denne tekstgjennomgangen.

Virkelighetsforståelse

Hva visste Jesus om epilepsi eller psykiske lidelser? Sykdom blir i NT i all hovedsak beskrevet slik den medisinske fagkunnskap gjorde det på den tiden. I antikk og jødisk medisin mente man at sykdom skyldtes demoner. Dette gjaldt ikke bare slike tilstander som vi leser om i vår tekst, men all sykdom. Høy feber skyldtes også demoner:

«Far ut av ham,» *epetimesen* (ἐπετίμησεν, v. 25). Siden en rekke sykdommer ble forstått som forårsaket av demoner, var resepten bønn og utdrivelse. Derfor er dette ordet brukt både i vår fortelling og i andre helbredelsesfortellinger. Når Lukas, som var lege, skal beskrive hvordan Jesus helbredet Peters svigermor, som trolig hadde malaria (Luk 4,38–39), står det at han «truet» (*epetimesen*) feberen til å forlate henne.

Men burde ikke Jesus visst bedre, siden vi vet bedre? Hva slags diagnostiker var han? Akkurat dette rører ved et stort og følsomt tema: kan vi trekke Jesu diagnostiske språk i tvil? Saken er vel at vi gjør dette hele tiden. Vi tilegner oss kunnskap og talemåter som Jesus umulig kunne ha tilgang til. Kanskje har dette med det vi kaller inkarnasjonen å gjøre. Da Gud ble menneske i Jesus, tok han også i hovedsak på seg samtidens virkelighetsforståelse.

Han utfordret ikke det rådende verdensbilde, han hevdet ikke at jorda var flat. Dermed gikk han også inn under en forståelse av at alle lidelser, både psykiske og fysiske, kunne ha demonisk opprinnelse.

Vi finner ikke et tydelig skille i Bibelen mellom helbredelse av fysiske sykdommer og såkalte besettelser. Evangeliene har mange beretninger om at Jesus drar omsorg for hele mennesket, og at skillet mellom sjel og kropp er fremmed for ham. Jesus gjorde mennesker friske fra en lang rekke ulike sykdommer og sykdomsliknende tilstander.

Slik evangelistene har gjenfortalt det, virker ikke Jesus spesielt opptatt av tilstandens årsak eller navn. Hvis vi går systematisk gjennom alle de nytestamentlige fortellingene om Jesu helbredelser, vil vi for eksempel ikke finne en eneste beretning om uttalt psykisk sykdom. Siden psykiske sykdommer har forekommet til alle tider og i alle kulturer, er dette påfallende. Var ikke Jesus interessert i mennesker med slike lidelser? Hvor er det blitt av de psykisk syke? Og når vi leser om den stakkars gutten og hans fortvilte far, likner symptomene på det vi kaller kraftige epileptiske anfall.

Matteus bruker ordet *månesyke*. Månesyke er en eldre betegnelse for psykiske forstyrrelser som man antok stod i forbindelse med månefasene, særlig hos epileptikere, søvngjengere og hysterikere. Begrepet finnes ikke lenger i psykiatrisk terminologi. Uansett navn er årsaken det henvises til besettelse av en stum og ond ånd. Og Jesus ikke ser ut til å anfekte folkets diagnose.

Eksorsismepraksis

Jeg tror ikke det er riktig å si at det er stor etterspørsel etter eksorsisme i norsk kristenliv og i hvert fall ikke i Den norske kirke. Likevel vil mennesker kunne erfare seg behersket av, eller dominert av, onde krefter på en måte som er svært plagsom. Når dette oppleves som besettelse av en personifisert ond makt, er dette en erfaring som kirken er forpliktet til å ta på alvor. Det kan vi gjøre uavhengig av om vi deler den virkelighetsoppfatning som formidles eller ikke.

Da Kirkemøtet i 2013 vedtok liturgien *Velsignelse av hus og hjem*, var det et hovedpoeng i debatten at liturgien måtte kunne anvendes uten at den som brukte den la seg inn under den ene eller andre forklaringsmodellen for den uro som eventuelt ble erfart. En sjelesørgerisk åpenhet tilsier at vi tar erfaringene på det dypeste alvor, som sanne erfaringer. Det må også gjelde erfaringen av å være besatt eller behersket av onde ånder.

Men kan *jeg* tilby noen form for eksorsisme? Den katolske kirke gjør det, også her i Norge. Men kriteriene og forberedelsene er svært omfattende. Det er bare biskopen som til syvende og sist har myndighet til å si ja til en slik praksis. Det kreves også framlagt en grundig legeattest som dokumenterer både fysisk og psykisk helsetilstand. Prosessen fram mot et eventuelt ritual er ganske lang. Professor emeritus og Etiopia-misjonær Øyvind Eide ved VID/Misjonshøyskolen sier at det å tilby forbønn, eventuelt med salving, i de fleste tilfeller vil komme behovet i møte.

Forsiktig og innstendig tro

Jesus avstod altså fra å belære folket om epilepsi. I stedet belærer han folket om tro. Farens tilnærming til Jesus var ikke av det overbeviste slaget, for han ba om et under, «om det var mulig.» Denne faren er blitt alle ambivalente troendes trøster og venn. For noen av oss er hans bekjennelse det sanneste vi er i nærheten av å kunne avlevere: «Jeg tror, hjelp meg i min vantro!»

Det er altså ikke styrken i farens tro som blir avgjørende, i hvert fall ikke denne gangen. Det er ikke hans hellige overbevisning som beveger Jesus. Det er tilstrekkelig at han kommer, med sin fortvilelse og splittethet, med sin bønn og sin tvil. Det er allikevel Jesu styrke som driver underet fram. Denne gangen var det bare han som kunne gjøre det.

Får vi det til i Kirken?

Etter alt det dramatiske og innholdsfulle alvoret i denne fortellingen, kommer det en avslutning som nesten står i komikkens skjær. For hva var det disiplene var mest opptatt av? De var ikke opptatt av gutten eller faren eller åndsmaktene.

De lurte bare på hvorfor ikke *de* fikk til å drive den urene ånden ut. De var mest opptatt av seg selv. Sånn var det med Jesu disipler. Og sånn er det fortsatt. Vi vil helst få det til.

Prekenskisser

1. *Ned fra fjellet kommer vi...*
 - fra fjellets forklarelse til lavlandets lidelse
 - fra harmoni til kamp
 - fra fest til hverdag
2. *En forsiktig, frimodig, og innstendig tro er:*
 - forsiktig: det er ikke din overbevisning som er avgjørende
 - frimodig: troens viktigste kjennetegn er at den kommer til Jesus
 - innstendig: hold ut i bønn og faste, det meste må sies mer enn en gang

Lykke til!

Salmer

- 120 – Du er Guds sønn, den sterke
- 116 – Å hjelp meg, du som hjelpa kan
- 342 – Amazing Grace
- 466 – Sorgen og gleden

4. søndag i fastetiden

10. mars 2024

4 Mos 21,4–9 Kobberslangen
2 Kor 5,18–21 Forsoningens tjeneste
Joh 3,11–16 Så høyt har Gud elsket verden

Ørkenvandring

Fastetiden er en ørkenvandring, og denne søndagen kan vi løfte fram ørkenmotivet som preger så mange av Bibelens fortellinger. I dagens GT-tekst er det Moses som reiser en kobberslange der, og i andre tekster hører vi om at folk rømmer ut i ørkenen: de blir forvist til ørkenen og de søker tilflukt. Jesus gikk ut i ørkenen for å forberede seg til sitt virke, han ville faste og be der. Ørkenen er et farlig sted, der Gud kan virke langt borte. Ørkenen er også et desorienterende sted, der er få faste holdepunkt og landskapet er monotont. Vi hører om israelsfolket som stadig mister motet på ørkenvandringen og roper til Gud.

Den trøstesløse ødemarken er likevel stedet der mange av Bibelens viktige hendelser skjer. Jakob kjemper med en fremmed skikkelse, Moses ser en brennende busk, israelittene mottar loven, Døperen Johannes roper ut sitt budskap, og Jesus møter djevelen. Det skjer noe avgjørende i ørkenen, på tross av det avsidesliggende og desorienterende landskapet. Gud åpner en vei der alt virker stengt (Rachel Held Evans: *Inspirert*, s. 77–84). Tallet 40 dukker stadig opp i ørkenfortellingene, og det spiller med i fastetidens 40 dager: israelsfolket er på vandring i 40 år, Jesus er i ødemarken i 40 dager, og i fortellingen om Noas ark regner det i 40 dager og 40 netter. Ørkenen er tørste, tørke og trøstesløshet, men også et sted Gud knytter løfter til. Pussig da, at 40 uker også er lengden på et svangerskap! Det er kanskje ikke

så betegnende å kalle alle svangerskap for ørkenvandring, men de har både ventingen og forberedelsene til felles med fastetiden. Og ikke minst Guds løfte om at noe godt skal skje: en ny vei skal åpnes, nytt liv skal vokse fram.

Israelsfolket mister motet i ørkenen. De har riktignok sluppet fri fra farao og er på vei til landet Gud har lovet dem. Men ørkenvandringen krever alt av dem. De er utmattet av sult, og da sender Gud vaktler og manna. De holder på å dø av tørst, og da slår Moses på klippen og vannet flommer. Men når de klager enda en gang, sender Gud slanger som biter folk og de dør. Men Moses ber for folket, og Gud lar ham reise en kobberslange på en stang, og alle som ser på kobberslangen får leve. Det er fantastisk historiefortelling når Johannesevangeliet henter inn dette GT-motivet og kobler Jesus på korset til kobberslangen. Og det er i dialogen med fariseeren Nikodemus midt på natten, at Jesus forteller om Menneskesønnen som skal bli løftet opp som kobberslangen i ørkenen, «for at hver den som tror på ham skal ha evig liv» (Joh 3,15). Når slangene sprer gift og død i ørkenen, åpner Gud likevel en vei. Jesu kors står midt i vår verden, akkurat nå, midt i den grufulle volden på Gaza og i Israel, i krigshandlingene i Ukraina, og nøden etter jordskjelvene som har rammet Afghanistan og Nepal. Når motet og håpet svinner, vil Gud fortsatt åpne en vei der alt virker stengt.

Forsoningens tjeneste

I brevtteksten og evangelieteksten får vi opp forsoningen som tema. Andre Korinterbrev uttrykker at Gud forsonte verden med seg selv, men også at Gud *ga oss forsoningens tjeneste*. Han har betrodd oss budskapet om forsoning, står det i brevtteksten, og da høres det ut som en dyrebar skatt, ikke tørr dogmatikk. Vi er betrodd noe viktig, og dette uttrykket kan hjelpe oss til å ha et utadrettet fokus i fastetiden: vi har et oppdrag med å gå i forsoningens tjeneste. Lokalkirken har et oppdrag i lokalmiljøet, jeg har et oppdrag i mine nære relasjoner, vi har et oppdrag overfor naturen som vi er en del av.

Dagens evangelietekst avsluttes med de kjente ordene som noen prester understreker og andre prester utelater, og som et sted på

veien fikk benevnelsen «Den lille bibel.» Hvor vi legger vekten i Joh 3,16, får mye å si for om verset oppleves inkluderende eller ekskluderende. Noen vil si at verset handler om Guds kjærlighet til alle: «For så høyt har Gud elsket verden...». Andre vil si at verset stenger ute den som ikke tror: «...slik at hver den som tror på meg ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.» Korsfestelsen uttrykker Jesu kjærlighet til dem som følger ham, men også Guds kjærlighet til den verden som hatet ham. Gud gir sin kjærlighet, ikke bare til den som tror, men til hele den verden som avviser ham. Som Johannesprologen uttrykker det: «Han var i verden, og verden er blitt til ved ham, men verden kjente ham ikke. Han kom til sitt eget, men hans egne tok ikke imot ham» (Joh 1,10 f.).

Hvis en skal si noe om forsoning i dagens prekener, mener jeg predikanten må si noe som berører en selv, og ikke bare gjenta ferdige formler fra dogmatikken. Forsoningslære kan lett bli matematisk og distansert. Hvor berøres jeg av forsoningen? Hva slags ørken er det jeg går i, hvor trenger jeg at en ny vei åpnes? Ett av mine ørkenlandskap er den trøstesløse avmakten knyttet til klimakrisen: jeg lever på en såret jord, og forsoningen handler om hele skaperverket. En annen ørken er erfaringene av å ha såret andre, hendelser som er klistret fast i hukommelsen, og som det er så vanskelig å legge bak seg. Leif Gunnar Engedal gir oss et nært språk på forsoningen:

Hele Hans vesen åpner seg, og alt settes inn på dette ene: Å hente oss hjem. Å samle alt til ett i Gud. Hva er «forsoningen»? Forsoningen er dette: At Gud åpner sitt liv mot verden. At Han gir alt for å overvinne fiendskapet. At Han kommer selv. (Fra Kaufman/Sæbø: *De store ordene*, s. 93)

Jesus er kobberslangen som er reist opp for at vi skal få leve. For at ikke giften og ondskaper skal få has på oss. Jesus er løftet opp for at hele verden skal få frelse. Gud kommer selv.

Dagens preg og plass i kirkeåret

4. søndag i fastetiden kalles også for *midtfaste* og blir gjerne sett som en gledens søndag midt i fastetiden. Dagens latinske navn, *laetare*, betyr «gled dere.» Gud åpner en vei i ørkenen, i fasten,

i hverdagen, i strevet: gled dere! Dagen kalles også noen ganger for *brødsøndagen* fordi andre teksttrekker løfter fram fortellingene om brødunderet og om manna i ørkenen.

Dagens bønn

Kjærlighetens Gud, du gav din Sønn til soning for våre synder. Vi ber deg: Vend våre øyne mot ham når vi blir satt på prøve, og hjelp oss når vi er svake, ved Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, en sann Gud fra evighet og til evighet.

Salmeforslag

- 117 – Se vi går opp til Jerusalem
- 433 – Da Herren kom til denne jord
- 418 – Jesus du er den himmelveg
- 635 – Jesus, Guds Son
- 899 – Jeg tror på jordens forvandling

Omtaler

Inntoning: Pilegrim i poesi og teologi

Einar Vegge, Embla forlag, 2023

Sedan tidigare kände jag till att pilgrimsprästen Einar Vegge var i gång med att ge ut en bok med sin poesi. Vid ett par tillfällen har jag också varit med när han ha läst upp några av sina dikter, vilka har varit både vackra och tankeväckande. Jag har därför sett fram emot en diktsamling.

Så fick jag då boken i handen och blev både överraskad och nyfiken. Det visade sig att detta inte bara var en diktsamling, men också en bok om pilgrimsteologi, liturgi och andra reflektioner om pilgrim. Dessutom är boken skickligt illustrerad av bildkonstnären Siv Brobakken.

Vegges bok påminde mig om tankar jag tidigare haft om matematik och poesi. Matematikens självklara och trygga formler om vår värld lockar till djupare livsinsikter som kan formuleras i poesi. Vegge gör på liknande sätt i sin bok när han låter sitt sökande efter ett språk för vad pilgrim är för något mynna ut i både teologi och poesi. Det är spännande att få följa hur han vandrar längs de teologiska vägarna och hur han med hjälp av poesin formulerar pilgrimens erfarenheter.

Boken är ett samtal och inte ett försök att hitta en sanning. I inledningen får jag detta bekräftat när jag läser Vegges egen beskrivning att detta är "... en bok med sterk sammenhang, uten at den stivner i entydighet". Vi möter en författare som inte vill hävda dogmer, men som vill visa oss delar av sitt "pilgrimsunivers".

Jag lutar mig alltså tillbaka i fåtöljen och känner att här nog finns rymd mellan bladen. Jag som läsare får plats och får ta del av en resa där jag kan dyka ner i poesi, konst och teologi.

Vegge har valt titeln *Inntoning* för att ge uppmärksamhet åt det som ofta sker under en pilgrimsvandring, nämligen att man tonar in sig mot det som man upplever är pilgrimsvandringens värden. Dessa värden handlar inte om destruktiva ideologier, som man slaviskt ska följa, utan det handlar om det som är, som han uttrycker det, ”genuint godt”, om ”rettferd, fred, barmhjertighet og sannhet for flere enn pilegrimen selv». *Inntoning* handlar också om att man som pilgrim lyssnar in sig på landskapet, de heliga platserna och gemenskapen längs vägen. Vandringen blir på så sätt del av att skapa en livsinställning.

Boken är indelad i tre delar: Del I Poesi; Del II Refleksjon; Del III Oppmerksomhet.

I Del I (Poesi) får vi möta både pilgrimsteologi, poesi, liturgi och nykomponerad musik. I denna del kan vi läsa både om Schleiermachers religionsdefinition där det gudomliga vilar som en grundkänsla i människan, vilken ofta blir tydlig i mötet med naturen, Tweeds forskning om religionens kärna i det ”å danne hjem og å krysse grenser” och Gregersens poetiske teologi om människan som skapad till odödlighet. Här kan vi också läsa om Vegges egna tankar om öppenheten i allt det skapta som leder till att ”inntoning til det evige er en demokratisk og allment tilgjengelig mulighet. Det åndelige ... er ikke eksklusivt, men snarere inklusiv: den drar i fullendelsen alt inn i Gud».

Poesidelen i Del I sträcker sig över 90 sidor och därefter leds läsare in till ett avsnitt om pilgrimsliturgier i Nidarosdomen, och nyskriven musik.

I Del II (Refleksjon) är indelad i sju kapitel som tillsammans tar upp frågor om det heliga och det sakrala från olika perspektiv, om vilket rum oenigheter har inom pilgrimsrörelsen, frågan om vad som är religionens och teologins viktigaste uppgift (dvs att undervisa ”sann lära” eller att visa på religion som en resurs till

att förstå livet), en teologisk blick på pilgrimssatsningens fyra pelare (miljö, kyrka, näring och kultur), samt det kulturhistoriska arvet som pilgrimsarbetet förvaltar.

Del III (Oppmerksomhet) består av tre kapitler som alla anknyter till begreppet uppmärksamhet. I det första kapitlet ger Vegge en beskrivning av sin egen väg in i pilgrimsarbetet och vad som fångade hans uppmärksamhet. I kapitel två ser han närmare på hur naturens egen handlingskraft inverkar på människans andliga sökande i en modern tid, och i kapitel tre beskrivs det meditativa och kontemplationens fördelar inom pilgrim och hur ett hängivet liv ("henvendt liv") kan hjälpa oss att se att Gud faktiskt talar till oss genom natur och kultur.

Boken *Inntonning* är ett resultat av de 10 år som Einar Vegge arbetat som pilgrimspräst i Nidaros. Som sådan är den ett värdefullt verk med fantastisk fint samlad erfarenhet. Boken är innehållsrik och famnar om många teman. Som präst och teolog har jag glädje av att läsa den från pärm till pärm. Även om boken har ett tydligt fokus på Nidaros som pilgrimsmål, tänker jag att den också är användbar i andra delar av landet och för andra vandringar där inte Nidaros är målet.

Kanske skulle man önska sig att denna rika skattkista av tankar, teologi, poesi, liturgi och andlig näring, kunde fått en mer sammanhängande form. Man skulle till exempel kunna tänka sig Del I som en egen bok och detsamma kan man säga om de andra delarna. En sammanfattning som diskuterat bokens tre delar hade kunnat binda samman de olika delarna på ett tydligare sätt. Det känns ibland som att helheten aldrig blir mer än de enskilda delarna var för sig och det kan ge ett splittrat intryck. Å andra sidan så är de enskilda delarnas bidrag så givande att man kan se det som att man får tre böcker i en.

Boken rekommenderas varmt till alla som har intresse av pilgrimsteologi, pilgrimspoesi och pilgrimsliv.

Veiens visdom og vandringens poesi

Fire japanske vandrepoeter

Notto R. Thelle, Verbum, 2023

*bare den som vandrer selv
vil forstå min poesi
- vinden om høsten*

Matsuo Bashō (1644 – 1694)

Jeg hadde en liten bok med vittige tegninger og korte visdomsord, om zen-buddhistiske munkar som forkynte livets forgjengelighet. Boken forsvant i flyttelasset. Den årvåkne og velvillige leser kan kanskje ane inspirasjonen fra den japanske diktformen *Haiku* i min lille anekdote, i kortformen og overraskelsesmomentet, forsøket på humor som ironi. Alt er forgjengelig, selv bøker.

Men et haiku gjenkjennes først i sin enkleste form, på tre linjer med stavelsens rytme 5 – 7 – 5. Det kan bli en utfordring i gjendiktningen til norsk, selv om poetene tok seg friheter, da som nå. Kjennetegnene er ofte et vandringssmotiv fra naturen i en bestemt årstid, som hos dikteren Matsuo Bashō i haikuet over. Diktet fanger essensen i Notto R. Thelles bok, poesi og vandring blir en livsvei.

Jeg husker en tegneseriestripe fra boken som forsvant i flyttingen, «Zen talar!» En elev kommer til sin læremester for å finne meningen med livet. Læremesteren skjenker eleven te til det

renner over:” Hvordan kan jeg lære deg noe, når du allerede er fylt opp?”. Zen er å møte med et åpent sinn, slik er det også med haiku-diktet.

Å lese ”Veiens visdom og vandringens poesi” av Notto R. Thelle, teolog og japonolog, er som å sette seg ved mesterens føtter. Boken er tykk, men veier lite, den er lett å ta med på en vandring. Forsiden er enkelt preget av japansk kalligrafi, malt med bred pensel i hvitt på koksgrå bunn. Den norske tittelen og forfatterens navn står skrevet med bitteliten skrift, alt kledelig minimalistisk, nesten som et haiku. De oversatte tekstene og diktene i boken er gjengitt med en egen font, courier. Det åpner opp for fantasien. Jeg ser for meg haiku-diktene, skrevet på rispapir, med japanske tegn, preget av fukt, gress, og sake, fra vandringer i høstregnet.

Et utvalg fotografier og japanske tresnitt i boken er trykket i sorthvitt. Det gir assosiasjoner til en minnebok. Boken har noen selvbiografiske elementer; fire japanske vandrepoeter som har fulgt forfatteren gjennom et langt liv; Matsuo Bashō, Kobayashi Issa, Ryōkan og Taneda Santōka. Thelle har ikke bare lest dem på originalspråket, oversatt og gjenskapt, men han har gjort som poetene før ham, vandret i forgjengernes fotspor, oppsøkt de samme hellige stedene, lest deres notater, anekdoter og dagbøker. Diktene er innlevd, og slik bærer Thelle selv stemmene deres til oss lesere. Han blir bokens femte vandrepoet, som former verket til sitt eget; «*bare den som vandrer selv...*», skrev Bashō.

Første gang jeg hørte om boken, var i Verdibørsen på NRK radio i april i år. Å lytte til ”Mester Notto”, er å lytte til en poet og en forteller, som med sitt enkle språk formidler dybdene i livet, visdommen, og motsetningene i den japanske diktningen. Det første kapittelet gir en kort og pedagogisk innføring i vandrepoetenes diktning. Haiku som selvstendige dikt, fikk først sin form og rennesanse på 1800-tallet, men røttene går flere hundre år tilbake. Kortformen i haikuet (nei, det heter ikke haikuen, her går Thelle i rette med norsk språkråd!) var opprinnelig bare innledningen i en diktkjede, *renga*. En dikter begynte, slik at neste poet kunne dikte videre. Den ensomme vandrepoeten var også del av en sosial institusjon, som

tiggermunk. Noen ganger vandret de sammen, andre ganger møttes de for å dikte. Det var en livskunst grunnet i buddhismen, der alt er i relasjon, både mennesker og natur. Alt i naturen er forgjengelig. Årstidene endrer seg, så går også menneske til sin høst, som en del av naturen. Thelle tolker det som japansk melankoli, slik det kommer til uttrykk i haikuets.

*enda engang
slapp jeg å bli til jord
- en blomstrende vår*

Kobayashi Issa (1763 – 1827)

Vandrepoetenes livstil går tilbake til Buddha (500 år f.kr), til tiggermunken som oppgav sitt liv som prins, men også til daoismen, slik den kommer til uttrykk hos den kinesiske dikteren Zhuangzi på 300-tallet f.Kr, han ble en stor inspirasjon for poeten Bashō på 1600-tallet. Zhuangzi så på vandringen som en åndelig praksis, som uanfektet slentring! *Dao* betyr veien, en metafor for livsveien, samtidig er *Dao* uttrykk for mystikken, det utsigelige; «*Dao* er skjult, men gjennomtrenger alt», siterer Thelle.

«Slike tanker satte dype spor hos vandrepoetene. De kommer til uttrykk i deres opptatthet av uvirksomhet eller ikke-handling (...), satt som motsetning til all aktivitet som er planmessig, manipulerende, kontrollerende, pågående eller aggressiv.» (Daoismen s. 20 – 21 i boken). Thelle beskriver hvordan Japan var influert av den kinesiske kulturen helt tilbake til 600-tallet. Noen av de japanske vandrepoetene diktet derfor også på kinesisk. Konfutsianismen formet føydalsamfunnet, men poetene forsto Daoismen som en motvekt til datidens hierarkiske strukturer, slik vandrepoeten Bashō forlot livet som samurai, i det han ofret alt materielt liv, for diktingen og livet som tiggermunk. I dag ville vi kanskje kalle det kunstens autonomi?

Poeten fra helvete

De tre første vandrepoetene i boken levde i den strenge Tokugawa-perioden (1600-1868), da det var lite rom for endring i samfunnet, mens den fjerde utpeker seg som "Poeten fra helvete",

en eksistensiell modernist. Slik tilhører dikteren Taneda Santōka (1882 – 1940) vår samtid. Her skriver Thelle seg forsiktig inn i tradisjonen med en selvbiografisk kommentar, han ble selv født året etter at poeten døde. Dikteren Taneda Santōka er den mest interessante, fordi han både lever som vandrepoet og tiggermunk, og fordi han selv mener han mislykkes i å være akkurat det. Han har ikke buddhistens fromhet og disiplin. Mangelen på materielle goder er for ham like mye en lidelse som en frigjørelse fra lidelsen. Han er like mye boms som poet, avhengig av alkoholen, dens velsignelser og forbannelser. Haikudiktene følger ikke alltid rytmen 5 – 7 – 5.

*Vandring uten mål og med
Så mye rusk og rask
Av gress i mitt erme*

Taneda Santōka (1882 – 1940)

Poeten går nesten i ett med naturen, også forgjengeligheten, han er som høstregnet og tidlig vinterregn, så trist og forkommen. En illustrasjon i boken viser Taneda Santōka, der han ser seg selv bakfra, med selvforakt og lutet rygg i høstregnet. I dikningen finner han oppresning og en tro på at han, når han står ansikt til ansikt med et medmenneske, har noe å gi, selve haiku-diktets motsetning, livets mørke og lyse sider. Slik blir dikteren, når han leses, en medvandrer til trøst for den som kjenner lidelsen.

Vandrepoetenes livsfilosofi er slentring. En bevegelse fremover uten bestemt mål, men å la seg drive med av vind og vær. Slik lignet Østens tiggermunker i buddhismen de irske kristne munkene i vest, fra middelalderen, de som la seg i båten uten årer og seil, for å drive dit Gud ville. Selv Jesu ord om Den hellige Ånd som en vind, kan minne om et haiku. Du vet ikke hvor den kommer fra eller hvor den går hen, men du kan likevel se grenene bevege seg...

Thelles bok er et foregangsarbeid i norsk oversettelse av de store haiku-dikterne. Den pedagogiske og tematiske inndelingen av deres liv og dikt, gir oss lesere tilgang til haiku-poesien. Motiv

som kan fremstå som tilfeldige innfall, får sammenheng og kontekst. Under hvert oversatte dikt, står den japanske teksten transkribert, fonetisk. En venn av meg leser den japanske transkripsjonen høyt for seg selv, for å lytte til den originale lyden og rytmen i diktene. Notto R. Thelle har gått til kildene med sin brede kunnskap i språk og teologi, det er et bidrag til nylesning av japansk haiku-diktning. Det norske språket har få lesere i verdenssammenheng, men er det nettopp det innlevde i diktene og personlige i morsmålet som skaper uttrykket. Thelle har blitt en gjendiktningens poet, en medvandrer som søker sitt andre hjem, etter sine 16 år i Japan. Kan haiku også kalles heimstaddiktning? For når alt kommer til alt, så søker vandrepoeten, slik Santōka dikter og drømmer, om å få komme hjem.

Å lese haiku, er for noen til inspirasjon for egen diktning. Jeg har latt meg inspirere til å lese langsomt. Den svenske teologen og religionsviteren Owe Wikström, skriver til slutt i sin håndbok for veiledere, om kunsten å gjøre ingenting, eller som jeg begynte med, den lille boken som forsvant i flyttelasset «Zen Talar!», å stille seg åpen, uten agenda. Jeg har lært om å vandre, om slentring uten mål. Denne visdommen, med røtter i daoismen, har klangbunn, til etikk, meditasjon og kunst, ja til kunsten å leve en meningsfylt liv. Jeg kjenner det igjen i møte mellom sykehusprest og pasient, evnen til å stille uten agenda. Slik jeg begynte, vil jeg gjøre et amatørers forsøk på et haikudikt om slentring, uten haikuets rytmiske disiplin.

Jeg går i fjellet med kjæresten min
Himmelen er blå og vinden sval
Hun vil hjem

Jeg går hjem fra fjellet med kjæresten min
Lyngen lyser av røde tyttebær
Hun vil bli

Meninger

Lutter Luther

I nr. 1 2023 har Svein Aage Christoffersen en meget lesverdig artikkel om «Luther og det lutherske familieidalet». Dessverre er jeg først nå blitt oppmerksom på den. Men når han kommer med et sleivspark angående min sitatbok *Luthers lille brune*, må jeg få komme med noen kommentarer.

Christoffersen åpner, prisverdig nok, med en lutheruttalelse hentet fra denne boken. Akkurat dette har jeg tatt fra Luthers bordsamtaler, og han skriver som om det stort sett skulle være derfra jeg har mine sitater. Det er langt fra tilfellet; bare 30 % av lutherstoffet i boken stammer fra de såkalte bordtalene. Mye av det Luther skrev, var minst like ille som ting han skal ha sagt ved bordet. I skriftet «Om det ekteskapelige liv» fra 1522 heter det for eksempel:

«Man ser hvor svake og usunne de ufruktbare kvinner er, mens de som er fruktbare, er sunnere, rensligere og muntre. Men om de sliter seg ut ved stadige barnefødsler, så spiller det ingen rolle. La dem bare fortsette å føde barn til de dør av det; det er derfor de er her i verden.»¹

Luther hadde «ingen sans for datidens kvinneforakt» hevder Christoffersen. Men hva så med uttalelser som de følgende; er de ikke preget av misogyni?

«Hvem kan holde tall på alle de narraktige, latterlige, feilaktige, meningsløse og overtroiske sakene som dette lettlorde kjønnnet bedriver? De har det fra sin stammor Eva, det at de lar seg bedra og gjøre til narr.»²

¹ *Vom ehelichen Leben*, 1522. WA 10 II, 301.

² *Decem praecepta Wittenbergensi praedicata populo*, 1518. WA 1, 407

«Pratsomhet hos piker er forferdelig stygt.»³

«I kvinnekjønnnet har djevelen et redskap som står ham så nær at han bruker dem i sin tjeneste. Ved hjelp av dem forkynner han sin lære, ved hjelp av dem frembringer han overtroen. Altså det motsatte av hva Gud har pålagt mennene når det gjelder messen, presteembetet og ordet. Dette kvinnes prestedømme tar overhånd og har fylt landet med overtro, signing⁴ og vranglære uten ende.»⁵

Christoffersen nevner at reformasjonen tok ekteskapslovene ut av kirkeretten og overlot til de verdslige myndigheter å lage slike lover. Han skriver: «Det Luther interesserte seg for, var ikke først og fremst lovgivningen rent juridisk, men etikken i lovgivningen.» Kanskje ville han ikke skrevet dette dersom han hadde lest *Luthers lille brune* bedre. For hva er etikken i følgende?

«Guds verk og ord springer i øynene: kvinner må brukes enten til ekteskap eller til hor.»⁶

«Det er på sin plass at ektemannen sier: Vil ikke du, så vil en annen. Vil ikke kona, så får han gå til tjenestejenta. Dog med det forbehold at mannen først advarer kona og sier det to eller tre ganger til henne, og dessuten lar andre få vite om hennes halsstarrighet, slik at menigheten kan straffe henne.»⁷

«Hvis et menneske unndrar seg samliv og ikke vil, da røver det sitt legeme fra den det har gitt det til. Dette er egentlig imot ekteskapet, som blir ødelagt. Derfor må her de verdslige myndigheter tvinge kvinnen, eller henrette henne.»⁸

Det er ikke usannsynlig at Luther modererte seg etter at han selv ble gift i 1525. Men hvor mye? Fra prekestolen sa han noen år senere:

3 Ibid s. 497.

4 Hvit magi, som Luther anså som hekseri. Se nest siste avsnitt.

5 Ibid. s. 403.

6 *Das siebente Kapitel S. Pauli zu den Corinthern*, 1523. WA 12, 94.

7 *Vom ehelichen Leben*, 1522. WA 10 II, 290.

8 Ibid.

«Skal hustruen ha den rette ærbødighet og underdanighet, så må den springe ut av kjærlighet, om hun skal innse at mannen er høyere og bedre enn henne. For mannen skal ha styringen og overtaket, som hode og herre i huset. Som Sankt Paulus sier annetsteds: 'Mannen er Guds bilde og ære. Mannen er ikke til for kvinnens skyld, men kvinnen for mannens.' Derfor skal det være forskjell, på den måten at mannen vel skal elske kvinnen, men ikke være henne underdanig, mens kvinnen skal ære og frykte mannen i tukt og engstelse.»⁹

I 1538 var Luther ennå ikke kommet på bedre tanker enn disse: «Veltalenhet hos kvinner er ikke rosverdig. Det sømmer seg bedre at de hakker og stammer. Det kler dem mye bedre.»¹⁰ Tok han noensinne avstand fra slike uttalelser?

Tittelen «Luthers lille brune» er misvisende; det skyldes at boken (i likhet med min «Guds lille brune») opprinnelig var tenkt som svar på kristensosialistenes «Guds lille røde». Boken har 180 sider uhyrlige luthersitater; alt hentet fra Weimar Ausgabe. Mitt poeng var, som Christoffersen ganske riktig antyder, å legge fram alt det verste jeg fant. Det er nok av dem som har hatt den motsatte agenda.

Nesten ingen av sitatene er tidligere oversatt til skandinaviske språk. Jeg er journalist og ikke teolog; det er kanskje derfor norske teologer har vist liten interesse for stoffet? Selv om jeg blant annet dokumenterer at Luther hadde et hovedansvar for omfanget av hekseprosessene.¹¹ Vanviddet startet hundre år før hans tid, men heksebålene flammert opp for alvor først etter at Luther hadde utvidet begrepet "heks" drastisk. Etter dette ble lovene i protestantiske land endret til å omfatte også såkalte "signekjerringer" som ikke hadde gjort skadeverk, men bare hadde prøvd å hjelpe sine medmennesker ved hjelp av hvit magi. Til dette måtte de ha fått hjelp av djevelen, mente Luther. Som til og med kunne se på kvinner om de var hekser!¹²

9 Preken over Efeserbrevet 5; 1536. WA 41, 559.

10 Tischreden 4081.

11 *Luthers lille brune*, kapitlet «Heksene».

12 «Når du ser slike kvinner, så har de djevlelske ansikter. Jeg har selv sett noen av dem. Derfor må de drepes!» *Predigten über das 2. Buch Mose*, 1526. WA 16, 551.

I Danmark har akademikernes interesse for mitt arbeid vært større. Frederik Stjernfelt, professor i idéhistorie ved Københavns universitet, skriver i forordet til sin bok *Syv myter om Martin Luther* (2017) at «*Her har jeg været taknemmelig for at kunne læne mig op ad det arbejde, der er udrettet af udenlandske Lutherforskere, så som Hubertus Munaryk og Dieter Potzel i Tyskland og Ronnie Johanson i Norge*».